

NEFRET SÖYLEMİNİN GENİŞLEYEN ANLAMI: CİNSEL YÖNELİME İLİŞKİN NEFRET SÖYLEMİ*

The Expanding Meaning of Hate Speech: Hate Speech Based on Sexual Orientation

Feyza ÖLÇEK*

ÖZ

Nefret söylemi, toplumun genelinden belirli özellikleri nedeniyle ayrılan bir gruba veya bu grubun üyelerine yöneltilen; ön yargıyı, hoşgörüsüzlüğü veya düşmanlığı yaygınlaştıran ifade biçimleri olarak tanımlanmaktadır. Bu tür söylemlerin sınırlandırılmasına yönelik hukuki yaklaşım, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında kabul edilen uluslararası insan hakları belgeleriyle birlikte belirginlik kazanmış; başlangıçta ağırlıklı olarak antisemitizm deneyimi çerçevesinde şekillenmiştir. Zaman içerisinde bu yaklaşım genişleyerek farklı etnik, dinî ve kültürel gruplara yönelen söylemleri de kapsar hâle gelmiş; günümüzde ise cinsel yönelim temelinde yöneltilen ifadelerin de nefret söylemi kapsamında değerlendirilmesi yönünde hem uluslararası hem de ulusal hukuk düzenlerinde kayda değer bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. Bu süreç, nefret söylemi kavramının koruma kapsamının tarihsel olarak genişlediğini ve yeni 'kırılgan' grupların bu çerçeveye dâhil edildiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, söz konusu dönüşümü kronolojik bir perspektifle incelemeyi amaçlamakta; nefret söylemi kavramının uluslararası ve ulusal hukuk düzenlerinde geçirdiği evrimi, özellikle cinsel yönelimin bu kapsama dâhil edilmesi süreci üzerinden ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, yalnızca normatif düzenlemelerdeki değişim değil, aynı zamanda bu normların yargısal düzeyde nasıl yorumlandığı da analiz edilmektedir. Nitekim Türkiye bakımından da bağlayıcı nitelik taşıyan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) çerçevesinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı bu dönüşümün en görünür yansımalarından birini oluşturmaktadır. Mahkeme, zaman içerisinde geliştirdiği kararları aracılığıyla cinsel yönelime dayalı ifadeleri giderek daha açık bir biçimde nefret söylemi kategorisi içinde değerlendirme eğilimi göstermiş; özellikle son dönem içtihatlarında bu tür ifadelerin Sözleşme'nin 17. maddesi (hakları kötüye kullanma yasağı) kapsamında doğrudan koruma dışında bırakılabilmesi, bu dönüşümün önemli bir göstergesi hâline gelmiştir. Bununla birlikte, nefret söylemiyle mücadele amacıyla getirilen sınırlamaların

* **Gönderi:** 09.02.2026 - **Kabul:** 02.06.2026 | **Received:** 09.02.2026 - **Accepted:** 02.06.2026.

* Arş. Gör. Dr., Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, Adana, Türkiye ✉ fyapici@atu.edu.tr • **ORCID** 0000-0002-0910-5832.

Atıf Şekli / Cite As: ÖLÇEK, Feyza (2026). Nefret Söyleminin Genişleyen Anlamı: Cinsel Yönelime İlişkin Nefret Söylemi. ÇÜHAD, (9), 572-613.

İntihal / Plagiarism: Bu makale bir intihal engelleme yazılımı aracılığıyla denetlenmiş ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / This article has been checked via a plagiarism prevention software and reviewed by at least two referees.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

kapsamının genişlemesi, 10. maddenin (ifade özgürlüğü) sınırlarının daralabileceği yönünde bazı endişeleri de beraberinde getirmektedir. Demokratik toplumlarda ifade özgürlüğünün yalnızca zararsız veya kabul gören düşünceler için değil, rahatsız edici ve tartışmalı görüşler için de güvence oluşturduğu dikkate alındığında, bu sınırın dikkatle çizilmesi gerektiği açıktır. Bu nedenle güncel tartışmalar, bir yandan insan onurunun korunması ve kamu barışının sağlanması adına nefret söylemiyle mücadele ihtiyacını kabul ederken, diğer yandan ifade özgürlüğünün aşırı daraltılmaması gereğine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nefret Söylemi, Cinsel Yönelim, LGBTİQ+, Sınırlama, İfade Özgürlüğü.

ABSTRACT

Hate speech is generally defined as forms of expression directed against a group or its members who are distinguished from the rest of society by certain characteristics, and which promote prejudice, intolerance, or hostility. The legal approach to restricting such expressions became more clearly articulated in the aftermath of the Second World War through the development of international human rights instruments, initially shaped largely by the experience of antisemitism. Over time, this approach has expanded to encompass expressions targeting various ethnic, religious, and cultural groups. More recently, a significant transformation has taken place at both the international and domestic levels, whereby expressions based on sexual orientation have increasingly been recognized as falling within the scope of hate speech. This development demonstrates that the concept of hate speech has evolved historically, extending its protective reach to include new 'vulnerable' groups. This study aims to examine this transformation from a chronological perspective, focusing on the evolution of the concept of hate speech in both international and domestic legal systems, particularly with regard to the inclusion of sexual orientation within its scope. In this context, the analysis is not limited to normative developments but also addresses how these norms have been interpreted at the judicial level. In this regard, the case-law of the European Court of Human Rights, which is also binding for Türkiye, constitutes one of the most visible manifestations of this transformation. Through its evolving jurisprudence, the Court has increasingly tended to classify expressions concerning sexual orientation within the category of hate speech. In its more recent decisions, the possibility of excluding such expressions from protection under Article 10 (freedom of expression) of the Convention by relying on Article 17 (prohibition of abuse of rights) indicates a further consolidation of this trend. However, the gradual expansion of restrictions introduced in the name of combating hate speech has also raised concerns regarding the potential narrowing of the scope of freedom of expression. In democratic societies, freedom of expression protects not only inoffensive or widely accepted ideas, but also those that may offend, shock, or disturb. Accordingly, it is essential that the boundaries between hate speech and protected expression be drawn with particular care. Contemporary debates therefore reflect a dual concern: while recognizing the necessity of combating hate speech in order to protect human dignity and maintain public order, they also emphasize the need to avoid excessive limitations on freedom of expression.

Keywords: Hate Speech, Sexual Orientation, LGBTIQ+, Restriction, Freedom of Expression.

GİRİŞ

Belirli özellikleri nedeniyle toplumun genelinden ayrılan gruplara veya bu grupların üyelerine yönelerek toplumdaki ön yargıyı, hoşgörüsüzlüğü ve düşmanlığı besleyen ifadeler olarak tanımlanan nefret söylemi, çağdaş insan hakları hukukunun en tartışmalı alanlarından birini oluşturmaktadır¹. Bu tartışma yalnızca hangi ifadelerin sınırlandırılabilirliği meselesine indirgenemez; aynı zamanda demokratik toplum düzeninde ifade özgürlüğünün sınırlarının hangi ölçütlere göre belirleneceğine ilişkin daha temel bir sorunu da gündeme getirmektedir².

II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenen uluslararası insan hakları düzeni, özellikle antisemitizm deneyiminin yarattığı tarihsel kırılmanın etkisiyle, nefret temelli söylemlerin sınırsız ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde güçlü bir normatif çerçeve geliştirmiştir³. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler sistemi içinde kabul edilen belgeler, ayrımcılığa, düşmanlığa veya şiddete teşvik eden ifadelerin yasaklanmasını devletler bakımından açık bir yükümlülük olarak ortaya koymuştur. Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 20. maddesi, bu tür söylemlerin hukuk düzeni içinde etkili biçimde sınırlandırılmasını öngörerek, nefret söylemi ile ifade özgürlüğü arasındaki ilişkinin uluslararası düzeyde ilk kez açık biçimde normatif bir zemine oturtulmasını sağlamıştır⁴.

Bu uluslararası çerçeveye paralel olarak, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa başta olmak üzere birçok ülkede nefret söylemini yaptırma bağlayan ulusal düzenlemeler ortaya çıkmış; başlangıçta ırkçılık ve antisemitizmle mücadele amacıyla geliştirilen bu yaklaşım zamanla din, etnik köken ve nihayet cinsel yönelim temelli söylemleri de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu gelişim, nefret söylemi kavramının tarihsel olarak dar bir koruma alanından çıkarak farklı toplumsal grupları kapsayan dinamik bir hukuki kategoriye dönüştüğünü göstermektedir.

Nitekim günümüzde cinsel yönelime dayalı ifadelerin de nefret söylemi kapsamında değerlendirilmesi yönünde hem uluslararası insan hakları hukukunda hem de ulusal hukuk düzenlerinde belirgin bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu genişleme, bir yandan eşitlik ve insan onurunun korunmasına yönelik hukuki korumayı güçlendirirken; diğer yandan ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamaların kapsamının ne ölçüde genişletilebileceği sorusunu daha da belirgin hâle getirmektedir⁵.

Bu çok katmanlı dönüşümün yargısal düzeydeki dikkat çekici yansımalarından biri, Türkiye bakımından da bağlayıcı nitelik taşıyan AİHM içtihadında ortaya çıkmaktadır. Mahkeme, başlangıçta cinsel yönelime ilişkin söylemleri 10. maddeye (ifade özgürlüğü) getirilen sınırlamaların demokratik toplumda gerekliliği (orantılılık) bağlamında değerlendirmiş; ancak zaman içerisinde daha sınırlayıcı bir yaklaşım geliştirerek, bazı ifadeleri Sözleşme'nin 17. maddesi (hakları kötüye kullanma yasağı)

¹ HEYMAN, s. 1282; WALDRON, s. 1634.

² AKKAŞ, s. 98; ERDEM, s. 39.

³ ÖLÇEK, s. 23.

⁴ MATSUDA, s. 1341 vd.

⁵ ALACAKAPTAN, s. 32; GÖKÇEN, s. 30.

kapsamında doğrudan koruma dışında bırakma eğilimi göstermiştir. Bu gelişme, cinsel yönelime ilişkin nefret söylemlerinin yalnızca bireysel haklara yönelik bir ihlal değil, aynı zamanda demokratik toplumun çoğulculuk ve eşitlik ilkeleri bakımından yapısal bir tehdit olarak görülmeye başlanmasıyla yakından ilişkilidir⁶.

Bununla birlikte, nefret söylemi kavramının kapsamının genişlemesi, ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamaların sınırlarının nasıl çizileceği sorusunu daha da keskinleştirmektedir. Zira demokratik toplumlarda ifade özgürlüğü yalnızca zararsız veya kabul gören düşünceler için değil, aynı zamanda rahatsız edici, sarsıcı ve çoğunlukla çatışan görüşler için de güvence oluşturmaktadır. Bu nedenle nefret söylemiyle mücadele amacıyla geliştirilen sınırlamaların, ifade özgürlüğünün koruma alanını aşırı daraltacak biçimde genişletilmesi, liberal-demokratik düzenin temel ilkeleriyle gerilim yaratma potansiyeli taşımaktadır⁷.

Bu çalışma, söz konusu gerilimin çözümünde, ifade özgürlüğüne yönelik müdahalelerin ancak somut bir zarar tehlikesinin varlığı hâlinde meşru kabul edilebileceği yönündeki yaklaşımın esas alınması gerektiğini savunmaktadır⁸. Bu bağlamda, cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi bakımından ceza müdahalesinin sınırlarının belirlenmesinde “açık ve mevcut tehlike” kriterinin belirleyici bir eşik olarak uygulanmasının, bir yandan nefret söyleminin yol açabileceği ciddi zararların sınırlandırılmasına imkân tanırken, diğer yandan ifade özgürlüğünün aşırı daraltılmasının önüne geçeceği ileri sürülmektedir. Buna göre, bir ifade ancak doğrudan şiddeti teşvik etmesi, bu teşvikin pek yakın bir hukuka aykırı eylemi doğurmaya elverişli olması ve bu sonucun gerçekleşme ihtimalinin yüksek bulunması hâlinde sınırlandırılmalıdır. Bu “eşik” altında kalan ifadelerin ise dışlayıcı nitelikte olsa dahi, ifade özgürlüğü kapsamında korunmalıdır⁹.

Bu çerçevede çalışma, nefret söylemine ilişkin uluslararası (Birleşmiş Milletler sistemi), bölgesel (Avrupa Konseyi/AİHM) ve ulusal hukuk düzenlerindeki gelişmeleri kronolojik bir perspektifle incelemekte; özellikle cinsel yönelimin nefret söylemi rejimine dâhil edilme sürecini ortaya koymakta ve bu sürecin ifade özgürlüğü üzerindeki etkilerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

I. NEFRET SÖYLEMİ VE TARİHİ GELİŞİMİ

1960’lı yıllardan itibaren birçok liberal demokrasi, ırkçı söylem ve ırkçı saikle işlenen fiilleri cezalandıran yasal düzenlemeler kabul etmiş; bu yolla, belirli ifade biçimlerinin sınırlandırılmasını meşru görmüştür¹⁰. Bu düzenlemeler ağırlıklı olarak ırksal nefrete tahrik ve Holokost’un inkârı üzerinde

⁶ KEANE, s. 649.

⁷ UYGUN, s. 9.

⁸ BRUGGER, s. 9.

⁹ ÜNAL, s. 311; ERSOY, s. 51.

¹⁰ BLEICH, s. 920.

yoğunlaşmıştır. Söz konusu gelişmeler, ifade özgürlüğünün mutlak olmadığı yönündeki anlayışın savaş sonrası dönemde hukuk düzenlerinde giderek daha görünür hâle geldiğini ortaya koymaktadır¹¹.

Nefret söylemine ilişkin yasaların kapsamı ve uygulanma biçimleri ülkeden ülkeye farklılık göstermiş fakat genel eğilim, ırkçılığın belirli tezahürlerinin ifade özgürlüğü koruması dışında bırakılması yönünde olmuştur. İfade özgürlüğü, II. Dünya Savaşı sonrası insan haklarına saygı üzerine kurulan dünya düzeninin en önemli özgürlüklerinden biri olsa da sınırsız değildir¹². Bu çerçevede, liberal demokratik devletlerin zaman içinde, ırkçı ifadelerin toplum üzerinde yarattığı zararı dikkate alarak ifade özgürlüğüne sınırlamalar getirdiği görülmektedir¹³.

Özellikle çok kültürlü ve çok kimlikli toplumlarda, ırkçı düşüncelerin kışkırtıcı biçimde dile getirilmesi toplumsal riskler barındırmaktadır¹⁴. Kamu düzeninin korunması, toplumsal barışın sürdürülmesi, insan onuruna saygı ve bireylerin psikolojik bütünlüğü gibi değerler, bu noktada ifade özgürlüğü karşısında dengeleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu değerlerin Avrupa hukuk düzenlerinde özellikle Holokost deneyimi sonrasında belirgin biçimde güç kazandığı görülmektedir¹⁵.

Avrupa ülkelerindeki gelişim süreci incelendiğinde, ırkçı söylemi sınırlamaya yönelik hukuki düzenlemelerin büyük ölçüde II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktığı görülmektedir. Savaş öncesi dönemde antisemitik yayınlar ve açık biçimde ırkçı söylemler geniş ölçüde serbest dolaşım alanı bulmuş; bu tür ifadeleri hedef alan etkili ve sistematik yasal sınırlamalar ise oldukça sınırlı kalmıştır. Buna karşılık, savaşın ardından antisemitizmin yol açtığı toplumsal ve siyasal yıkımın daha açık biçimde kavranması, nefret temelli söylemlerin hukuk aracılığıyla sınırlandırılması gerektiği yönünde yeni bir yaklaşımın gelişmesine zemin hazırlamıştır¹⁶.

Nefret söylemine ilişkin sınırlamaların uluslararası hukukta erken dönemde normatif bir karşılık bulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ifade özgürlüğünün mutlak bir hak olmadığı ve belirli türdeki nefret temelli söylemlerin yasaklanabileceği yönündeki yaklaşım, ilk olarak evrensel insan hakları belgelerinde açık biçimde ortaya konulmuştur. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 20. maddesi, ayrımcılığa, düşmanlığa veya şiddete teşvik eden ulusal, ırksal ya da dinî nefreti yasaklama yükümlülüğünü taraf devletler bakımından açık ve bağlayıcı bir yükümlülük hâline getirmektedir¹⁷. Bu hüküm, yalnızca devletlerin bu tür söylemlerden kaçınmasını değil; aynı zamanda söz konusu ifadelerin hukuk düzeni içerisinde etkili biçimde engellenmesini de gerekli kılmaktadır.

¹¹ FRASER, CAESTECKER, s. 392.

¹² SALİHPAŞAOĞLU, s. 18.

¹³ STEIN, s. 282; MBONGO, s. 227.

¹⁴ BIDNEY, s. 60.

¹⁵ LAWRENCE III, s. 352.

¹⁶ BAZYLER, s. 202; SUK, s. 148.

¹⁷ Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf, (E.T. 31.01.2026).

Benzer şekilde, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, ırkçı propaganda faaliyetlerinin ve ırkçı örgütlenmelerin yasaklanmasını taraf devletler açısından zorunlu tutmuştur. Sözleşme, ırk ayrımcılığının yalnızca bireysel hak ihlallerine yol açan bir olgu değil, aynı zamanda toplumsal barışı ve demokratik düzeni tehdit eden bir sorun olduğunu kabul etmektedir¹⁸.

Uluslararası insan hakları belgelerinde ortaya konulan bu normatif çerçevenin, yalnızca soyut ilkeler düzeyinde kalmadığı; aksine ulusal hukuk düzenlerinin şekillenmesinde doğrudan dönüştürücü bir etki yarattığı görülmektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler sistemi içinde geliştirilen yükümlülükler ve bu yükümlülüklerin yorumlanmasına ilişkin içtihatlar, taraf devletlerin iç hukuklarında nefret söylemine ilişkin düzenlemeler kabul etmelerini teşvik etmiş ve bu alanda ortak bir asgari standart oluşmasına katkı sağlamıştır¹⁹.

Bu uluslararası çerçeveye paralel olarak, özellikle 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren nefret söylemine ilişkin ulusal yasal düzenlemelerin sistematik bir nitelik kazandığı görülmektedir. Bu sürecin somut yansımalarından biri, Birleşik Krallık'ta kabul edilen 1965 tarihli *Race Relations Act* olmuştur.²⁰ Bu düzenleme ile kamuya açık alanlarda ırksal ayrımcılık yasaklanmış ve ırksal nefreti teşvik eden ifadeler ilk kez suç olarak düzenlenmiştir. Sonraki yıllarda bu yaklaşım, 1986 tarihli *Public Order Act* ile daha sistematik bir yapıya kavuşturulmuş²¹; böylece nefret söylemiyle mücadele, kamu düzeninin korunması perspektifiyle kurumsallaştırılmıştır²².

¹⁸ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093651bm_09.pdf, (E.T. 31.01.2026).

¹⁹ Special Considerations for Hate Speech, <https://www.unhcr.org/handbooks/informationintegrity/understanding-challenge/special-considerations-hate-speech#:~:text=The%20United%20Nations%20Strategy%20on%20Hate%20Speech%20directs%20that%20its,if%2it%20is%20deeply%20offensive>, (E.T. 02.02.2026).

²⁰ 1965 tarihli *Race Relations Act*, Birleşik Krallık'ta ırksal ayrımcılıkla mücadeleye yönelik kabul edilen ilk kapsamlı yasal düzenleme niteliğini taşımakla birlikte, özellikle istihdam ve konut edinimi gibi alanları kapsama almaması nedeniyle eleştirilmiştir. Bu eksiklikler, nefret temelli ayrımcılıkla mücadelenin yalnızca kamusal alanla sınırlı kalamayacağı yönündeki anlayışı güçlendirmiş ve 1968 tarihli *Race Relations Act*'ın kabul edilmesine yol açmıştır. Böylece ırkçı saikle gerçekleştirilen ayrımcı uygulamaların yalnızca söylem düzeyinde değil, sosyal ve ekonomik yaşamın farklı alanlarında da hukuki yaptırıma bağlanması yönünde önemli bir genişleme gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler, liberal demokratik hukuk düzenlerinde nefret söylemiyle mücadelenin ani bir kopuşla değil; kademeli, temkinli ancak istikrarlı bir genişleme süreciyle şekillendiğini göstermektedir. Başlangıçta ırksal nefret ve antisemitik söylemlerle sınırlı olan bu koruma alanı, ilerleyen yıllarda insan onuru, toplumsal barış ve çoğulcu demokratik düzenin korunması amacıyla farklı dezavantajlı grupları da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bkz: 1965 *Race Relations Act*, <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/relationships/collections/1/race-relations-act-1965/race-relations-act-1965/#:~:text=The%20Act%20banned%20racial%20discrimination,later%20on%208%20December%201965>. (E.T. 31.01.2025); HEPPLÉ, s. 250.

²¹ *Public Order Act 1986, Section III*, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64>, (E.T. 31.01.2026).

²² 1986 tarihli *Public Order Act*, Birleşik Krallık'ta kamu düzenine karşı suçları tek bir yasal çerçeveye altında toplayan temel düzenleme olarak kabul edilmektedir. Kanunun ilk hâli, özellikle ırksal nefrete tahrik fiilini ayrıntılı biçimde düzenlemiş ve bu alandaki önceki mevzuatı sistematik bir yapıya kavuşturmuştur. Kanunda "racial hatred" (ırksal nefret) kavramı tanımlanmıştır. Buna göre ırksal nefret, "renk, ırk, milliyet (vatandaşlık dâhil) ya da etnik veya ulusal köken temelinde bir grup insana karşı duyulan nefret" olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda; tehditkâr, aşağılayıcı veya hakaret içeren sözler; yazılı metinler, görseller ve yayınlar; kamuya açık toplantılar veya gösteriler yoluyla yapılan ifadeler ırksal nefreti teşvik etme 'amacı' taşınması hâlinde suç teşkil edecektir. Kanunun ilk hâlinde dikkat çekici olan husus, yalnızca ırk temelli nefrete ilişkin olmasıdır. Din, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya diğer kimlik temelli nefret türleri bu dönemde henüz düzenleme kapsamına dâhil edilmemiştir. Bu yönüyle *Public Order Act*, nefret söylemine ilişkin

Almanya’da ise nefret söylemine ilişkin sınırlamalar, Nazi döneminin yarattığı tarihsel travmanın ve anayasal sorumluluk anlayışının doğrudan bir sonucu olarak şekillenmiştir²³. Bu çerçevede Alman Ceza Kanunu’nun 130. maddesi, antisemitik söylemler ve Holokost inkârına karşı geliştirilen erken dönem düzenlemelerden biri olarak kabul edilmektedir²⁴.

Fransa’da nefret söylemine ilişkin hukuki yaklaşım, Cumhuriyet değerlerinin korunması ekseninde gelişmiş²⁵; 1881 Basın Özgürlüğü Yasası ve 1972 Irkçılıkla Mücadele Kanunu gibi düzenlemeler aracılığıyla²⁶, “belirli grup”lara yönelik nefret ve düşmanlık içeren ifadeler suç olarak düzenlenmiştir²⁷. Bu yaklaşım, 13 Temmuz 1990 tarihli ve 90-615 sayılı *Loi Gayssot* ile daha da güçlendirilmiş; söz konusu düzenleme, ırkçı, antisemitik ve yabancı düşmanı fiillerin cezalandırılmasının yanı sıra, insanlığa karşı suçların inkârını bağımsız bir suç tipi hâline getirmiştir²⁸.

Gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, ulusal düzeyde kabul edilen nefret söylemi düzenlemelerinin, yalnızca her bir devletin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan düzenlemeler olmadığı; aksine uluslararası ve bölgesel insan hakları rejimlerinin etkisi altında şekillenen çok katmanlı bir normatif dönüşümün ürünü olduğu görülmektedir.

Bu noktada Avrupa Konseyi sistemi de nefret söylemiyle mücadelede belirleyici bir rol üstlenmektedir²⁹. Avrupa Konseyi, nefret söylemini demokratik toplum düzeni ve toplumsal barış açısından ciddi bir tehdit olarak değerlendirmekte³⁰; bu alanda üye devletlere yönelik yönlendirici normlar geliştirmektedir³¹.

Avrupa Konseyi sisteminde nefret söylemine ilişkin yaklaşımın yargısal boyutu ise AİHM içtihadında görünür hâle gelmektedir. Mahkeme, nefret söylemine ilişkin tekil ve genel bir tanım ortaya

korumayı dar ve sınırlı bir kategoriyle başlatmış; sonraki yıllarda gerçekleştirilen yasal genişletmelerin zeminini oluşturmuştur. Bkz: BAZYLER, s. 190.

²³ Zira düzenlemenin kabul edilmesinde, savaş sonrası dönemde sinagoglara ve Yahudi mezarlıklarına yönelik saldırılar başta olmak üzere artan antisemitik olayların kamu düzeni ve toplumsal barış açısından ciddi bir tehdit oluşturması belirleyici olmuştur. BARAK, s. 225.

²⁴ Bundesgesetzblatt, Teil I, 1960, https://media.offenegesetze.de/bgbl1/1960/bgbl1_1960_33.pdf E.T. 31.01.2026.

²⁵ “Nazi dönemine ait ya da insanlığa karşı suç işlemiş örgüt veya kişileri çağrıştıran üniforma, rozet, sembol gibi simgelerin kamuya açık ve gösterişli biçimde taşınması veya sergilenmesi durumu cezai yaptırıma tabidir.” https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006136076/#LEGISCTA000006136076 (Erişim Tarihi:31.01.2026). *Fransız Ceza Kanunu’nun R645-1 maddesi, Nazi dönemine ait üniforma, rütbe ve amblemlerin kamuya açık şekilde teşhir edilmesini yasaklamaktadır. SAUTERAUD, s. 34.*

²⁶ Assemblée Nationale, Rapport, <https://www.assemblee-nationale.fr/12/rapports/r0670.asp#:~:text=La%20loi%20n%C2%B0%2072,race%20ou%20une%20religion%20d%C3%A9termin%C3%A9e%20%C2%BB>. (E.T. 01.02.2026).

²⁷ Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse, [https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006070722#:~:text=Replier-,Paragraphe%201er%20%3A%20Du%20droit%20de%20publication%2C%20de%20la%20g%C3%A9rance%2C,\(Articles%205%20%C3%A0%2011\)&text=Tout%20journal%20ou%20%C3%A9crit%20p%C3%A9riodique,pr%C3%A9alable%2C%20ni%20d%C3%A9p%C3%B4t%20de%20cautionnement.&text=Toute%20publication%20de%20presse%20doit%20avoir%20un%20directeur%20de%20la%20publication](https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006070722#:~:text=Replier-,Paragraphe%201er%20%3A%20Du%20droit%20de%20publication%2C%20de%20la%20g%C3%A9rance%2C,(Articles%205%20%C3%A0%2011)&text=Tout%20journal%20ou%20%C3%A9crit%20p%C3%A9riodique,pr%C3%A9alable%2C%20ni%20d%C3%A9p%C3%B4t%20de%20cautionnement.&text=Toute%20publication%20de%20presse%20doit%20avoir%20un%20directeur%20de%20la%20publication). (Erişim Tarihi: 19.08.2025).

²⁸ Loi Gayssot, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000532990>, (E.T. 01.02.2026).

²⁹ Values, <https://www.coe.int/en/web/about-us/values>, (E.T. 20.01.2026).

³⁰ Hate Speech, (<https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/hate-speech>, (E.T. 11.01.2026).

³¹ Recommendation, CM/Rec16 of the Committee of Ministers to Member States on Combating Hate Speech, (https://search.coe.int/cm/#%7B%22CoEIdentifier%22:%5B%220900001680a67955%22%5D%22sort%22:%5B%22CoEValidatinDate%20Descending%22%5D%22anchor%22:%5B%22_ftn2%22%5D%7D), (E.T. 10.01.2026).

koymamış olmakla birlikte, erken dönem kararlarında nefret, düşmanlık ve ön yargı gibi kavramlara atıf yaparak bu tür ifadelerin ifade özgürlüğü koruması dışında kalabileceğini kabul etmiştir. Nitekim Mahkeme'nin "nefret söylemi" kavramını açık biçimde kullandığı ilk kararlardan biri olan *Sürek v. Türkiye (No. 1)* kararında, kapsamlı bir tanım yapılmamış; ancak şiddetin yüceltilmesi ile nefret söylemi arasında doğrudan bir ilişki kurulmuştur³². Mahkeme, 2004 tarihli *Gündüz v. Türkiye* kararında ise nefret söylemine ilişkin daha belirgin tanımlayıcı ifadeler yer vermiş; belirli kişi veya gruplara yönelik hakaret niteliği taşıyan ve nefreti körükleyen ifadelerin Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında korunamayabileceğini belirtmiştir³³. Bu gelişim, Avrupa Konseyi sisteminde nefret söylemine ilişkin yaklaşımın yalnızca normatif belgelerle değil, Mahkeme içtihadı aracılığıyla da şekillendiğini göstermektedir.

Daha yakın tarihte Avrupa Birliği Konseyi (Council of the European Union) 28 Kasım 2008'de bir Çerçeve Kararı kabul etmiştir³⁴. Bu Çerçeve Kararı'nın 1. maddesi, suç sayılması ve cezalandırılması öngörülen eylemleri tanımlamaktadır. Buna göre, ırk, renk, din, soy veya ulusal ya da etnik kökeni ile tanımlanan bir insan grubuna ya da bu gruba mensup bir bireye yönelik şiddeti veya nefret çağrısını alenen kışkırtmak, cezai sorumluluk doğuran eylemler arasında yer almaktadır³⁵. Bu düzenleme de nefret söyleminin ağırlıklı olarak ırkçı ve dini temelli ifadeler çerçevesinde ele alındığını ve koruma alanının başta etnik, ulusal ve dini kimlikler olmak üzere belirli aidiyetler üzerinden kurgulandığını ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında nefret söylemine ilişkin geliştirilen ulusal yasal çerçeve, antisemitizmin ve Holokost'un yarattığı tarihsel travmanın hukuki bir yansıması olarak şekillenmiştir. Bu çerçeve, ifade özgürlüğü ile insan onuru ve eşitlik ilkeleri arasında yeni bir denge kurulması arayışını yansıtmakta; nefret temelli ifadelerin demokratik toplum düzeni bakımından taşıdığı riskler karşısında, sınırlı fakat meşru müdahalelerin mümkün olduğu kabulüne dayanmaktadır.

II. CİNSEL YÖNELİMİN NEFRET SÖYLEMİNE DAHİL EDİLMESİ

Yukarıda ortaya konulduğu üzere, II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenen uluslararası insan hakları hukuku, başlangıçta nefret söylemiyle mücadeleyi ağırlıklı olarak ırk, din ve etnik köken temelinde ortaya çıkan söylemlerle sınırlı bir çerçevede ele almıştır. Bu dönemde özellikle antisemitizm ve Holokost deneyimi, nefret söylemine karşı geliştirilen hukuki yaklaşımların hem tarihsel hem de normatif temelini oluşturmuştur³⁶. Avrupa Konseyi sistemi ve daha sonra Avrupa Birliği hukukunda

³² AİHM, Case of Sürek v. Turkey, (No.1.), 26682/95, 08.07.1999, p. 62.

³³ AİHM, Case of Gunduz v. Turkey, 35071/97, 04.12.2003, p. 41.

³⁴ Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on Combating Certain Forms and Expressions of Racism and Xenophobia by Means of Criminal Law, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913> (E.T. 03.02.2026).

³⁵ TACAR, s. 62.

³⁶ ÖLÇEK, s. 24.

benimsenen düzenlemeler de, bu tarihsel arka planın etkisiyle, nefret söylemini uzun süre esasen ırkçı ve dinî temelli ifadeler üzerinden tanımlamış ve sınırlandırmıştır. Bununla birlikte, insan hakları hukukunun dinamik ve gelişime açık yapısı doğrultusunda, zamanla koruma perspektifi genişlemiş; nefret söylemi kavramı yalnızca belirli tarihsel örneklerle sınırlı kalmayarak, farklı toplumsal gruplara yönelik dışlayıcı ve aşağılayıcı söylemleri de kapsayacak biçimde ele alınmaya başlanmıştır³⁷.

Bu genişleme süreci, doktrinde sıklıkla “koruma alanlarının genişlemesi” (expansion of protected characteristics) olarak ifade edilen dönüşümle örtüşmekte; nefret söylemini yalnızca geçmişte yaşanan kitlesel ihlallerle bağlantılı bir olgu olmaktan çıkararak³⁸, çağdaş toplumlarda farklı kırılgan grupları hedef alan dinamik bir ayrımcılık biçimi hâline getirmektedir³⁹. Bu yönüyle nefret söylemi, artık yalnızca tarihsel travmaların hukuki yansımaları değil, aynı zamanda güncel toplumsal çatışmaların düzenlenmesinde başvurulan aktif bir normatif araç olarak işlev görmektedir⁴⁰.

Bu bağlamda 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gay, lezbiyen ve biseksüel bireylere yönelik söylemler daha görünür hâle gelmiştir. Bu durum, nefret söylemi tartışmalarının kapsamını genişletmiştir. Bu dönemde, cinsel yönelime ilişkin ifadelerin ifade özgürlüğü kapsamında mı yoksa nefret söylemi içinde mi değerlendirileceği sorusu öne çıkmıştır. Bu tartışma zamanla hukuki ve doktrinel bir sorun hâline gelmiştir. Böylece nefret söylemine ilişkin sınırlandırma tartışmaları, ırk ve din temelli klasik çerçevenin ötesine geçmiştir. Cinsel yönelim temelinde ortaya çıkan ayrımcı ve dışlayıcı söylemler de bu tartışmalara dâhil edilmiştir.

Bu dönüşüm, yalnızca nefret söylemi rejiminin kapsamına ilişkin genişlemeyi değil, aynı zamanda kamusal ahlakın hangi normatif ölçütler etrafında tanımlandığına dair daha temel bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Nitekim bu bağlamda, Birleşik Krallık'ta 20. yüzyılın ortalarında yürütülen ve hukuk teorisinin klasik tartışmalarından biri olarak kabul edilen Hart–Devlin tartışmasının dikkat çekici biçimde tersine dönmüş olduğu görülmektedir. H. L. A. Hart, toplumun ortak ahlak anlayışının hukuk yoluyla dayatılmasına karşı çıkarak bireysel özgürlükleri merkeze alan liberal yaklaşımı savunurken⁴¹; Patrick Devlin, toplumsal bütünlüğün korunması adına ahlaki normların hukuki koruma altına alınmasını meşru görmüştür⁴². Günümüzde ise bu tartışmanın ekseninin önemli ölçüde yer değiştirdiği; cinsel yönelim eşitliğinin korunmasının, kamusal ahlakın belirlenmesinde yeni bir referans noktası hâline geldiği gözlemlenmektedir. Bu durum, nefret söylemi rejiminin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda normatif bir değer üretme işlevi kazandığını göstermektedir⁴³.

³⁷ WİNTEMUTE, s. 15-19.

³⁸ TOBLER, s. 527; MOECKLI, s. 148.

³⁹ MAYRHOFER, s. 1590.

⁴⁰ WALDRON, s. 1599, SUMNER, s. 52.

⁴¹ HART, s. 13 vd.

⁴² DEVLIN, s. 43 vd.

⁴³ 1957 tarihli *Wolfenden Raporu*, İngiliz ceza hukukunda eşcinsellik ve fuhuşa ilişkin düzenlemelerin yeniden değerlendirilmesi amacıyla kurulmuş olan *Wolfenden Komitesi* tarafından hazırlanmıştır. Rapor, rızaya dayalı eşcinsel ilişkilerin ceza hukuku kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini savunarak, “hukukun görevinin ahlaksızlığı ortadan

Bu gelişmeler, beraberinde belirli bir paradoksu da ortaya çıkarmaktadır. Eşitlik ve ayrımcılıkla mücadele politikaları zamanla kamusal alanda güçlü bir yer edinmiştir. Bu durum yeni bir normatif çerçeve oluşturmuştur. Bu çerçeve içinde, ahlaki veya dinî temelli itirazlar kimi zaman “sapma” olarak algılanabilmektedir. Cinsel yönelim eşitliği, modern insan hakları söyleminde giderek ortak bir norm hâline gelmiştir. Buna karşılık, geleneksel dinî yaklaşımlar bu çerçevenin dışında kalan söylemler olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum, bazı durumlarda bu tür ifadelerin kamusal barış açısından sorunlu görülmesine yol açabilmektedir. Bu durum, doktrinde “liberal hoşgörü paradoksu” (paradox of tolerance)⁴⁴ veya “tersine kırılabilirlik” (reverse vulnerability) olarak ifade edilen olguyla da yakından ilişkilidir⁴⁵. Bu çerçevede söz konusu paradoks, nefret söylemi ile ifade özgürlüğü arasındaki sınırın belirlenmesinde tek boyutlu bir yaklaşımın yetersizliğini ortaya koymaktadır. Zira eşitlik ilkesinin korunması amacıyla geliştirilen sınırlamalar, belirli koşullar altında, farklı düşünce ve inançların kamusal alanda ifade edilmesini daraltma riskini de beraberinde getirebilmektedir. Bu nedenle, cinsel yönelime ilişkin söylemlerin hukuki niteliğinin belirlenmesinde, yalnızca ifadenin içeriğine değil; bağlamına, amacına, etkisine ve hedef alınan grubun kırılabilirliğine birlikte bakılması gerekmektedir. Aksi hâlde nefret söylemiyle mücadele amacıyla geliştirilen hukuki araçların, ifade özgürlüğünü aşırı daraltan bir mekanizmaya dönüşmesi ve böylece liberal-demokratik düzenin kendi normatif temelleriyle gerilim içine girmesi söz konusu olabilecektir.

Bu noktada bizce söylenmesi gerekir ki, liberal hukuk düşüncesinin tarihsel gelişimi bakımından dikkat çekici bir rol değişimi vardır⁴⁶. Geçmişte çoğunluk ahlakının baskısı karşısında korunmaya ihtiyaç duyan kesim çoğu zaman cinsel azınlıklar iken, günümüzde ifade özgürlüğünün sınırlarının genişleyen nefret söylemi kavramı aracılığıyla daraltılması ihtimali karşısında bu korumaya ihtiyaç duyanlar giderek daha fazla biçimde dinî veya ahlaki temelli görüşleri savunan bireyler hâline gelmektedir. Böylece nefret söylemi ile ifade özgürlüğü arasındaki gerilim, yalnızca farklı toplumsal gruplar arasındaki bir çatışma olmaktan çıkarak, liberal-demokratik düzenin kendi iç tutarlılığı bakımından da yeniden değerlendirilmesi gereken yapısal bir sorun alanına dönüşmektedir⁴⁷.

Gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, cinsel yönelime dayalı ön yargıların ortadan kaldırılmasının çağdaş insan hakları politikalarının merkezî hedeflerinden biri hâline gelmesiyle

kaldırmak değil, kamusal düzeni ve bireylerin birbirine zarar vermemesini sağlamak olduğu” yönünde liberal bir yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda raporda, “özel ahlak ve kamusal düzen arasında ayırım yapılması gerektiği” vurgulanmış; yetişkinler arasında, rızaya dayalı ve özel alanda gerçekleşen eşcinsel ilişkilerin suç olmaktan çıkarılması önerilmiştir. Wolfenden Raporu’nun bu yaklaşımı, hukuk ile ahlak arasındaki ilişkinin sınırlarına dair yoğun bir doktrinel tartışmayı beraberinde getirmiştir. Nitekim raporun yayımlanmasının ardından, Lord Devlin toplumun ortak ahlak anlayışının hukuk yoluyla korunması gerektiğini savunurken; H. L. A. Hart ise bireysel özgürlükleri merkeze alan liberal hukuk anlayışı doğrultusunda bu görüşe karşı çıkmıştır. Böylece Wolfenden Raporu, modern hukuk teorisinin en önemli tartışmalarından biri olan Hart–Devlin tartışmasının doğrudan teorik ve tarihsel başlangıç noktası hâline gelmiştir. Rapor için bakınız: Report of the Committee Homosexual Offences and Prostitution, https://www.humandignitytrust.org/wp-content/uploads/resources/Wolfenden_Report_1957.pdf, (E.T. 27.01.2026).

⁴⁴ POPPER, s. 581.

⁴⁵ FINEMAN, s. 10 vd.; EISEN, s. 44.

⁴⁶ LEIGH, s. 379.

⁴⁷ BOSWELL, s. 137; BOYARIN, s. 189 vd.

birlikte, hukukun işlevinde de belirgin bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir⁴⁸. Hukuk artık yalnızca bireyleri ayrımcı muamelelerden koruyan pasif bir güvence mekanizması olarak değil; aynı zamanda kamusal değerleri yeniden tanımlayan, toplumsal normları şekillendiren ve hangi söylemlerin meşru kabul edileceğini belirleyen dönüştürücü bir araç olarak da işlev görmektedir⁴⁹. Bu dönüşüm, nefret söylemi kavramının kapsamı ile ifade özgürlüğünün sınırları arasındaki ilişkinin hangi ölçütlere göre kurulması gerektiği sorusunu, insan hakları hukukunun en tartışmalı meselelerinden biri hâline getirmektedir⁵⁰.

Nitekim bu noktada mesele, yalnızca cinsel yönelime dayalı nefretin yasaklanması sorunu olmaktan çıkarak, ifade özgürlüğü ile eşitlik ilkesi arasındaki sınırın hangi ölçütlere göre belirleneceğine ilişkin daha kurucu bir tartışmaya dönüşmektedir. Bu bağlamda, dinî veya ahlaki gerekçelerle eşcinsel davranışa karşı çıkan ifadelerin hukuki niteliğinin belirlenmesinde, bu ifadelerin doğrudan şiddete teşvik edip etmediği ve somut bir zarar tehlikesi doğurup doğurmadığı esas alınmalıdır⁵¹.

Bu çerçevede, cinsel yönelime ilişkin nefret söylemine dair yapılacak değerlendirmenin belirli ölçütler etrafında somutlaştırılması gerekmektedir. Özellikle ifadenin bağlamı, amacı, kamusal etkisi ve hedef alınan grubun toplumsal kırılma düzeyi gibi unsurlar dikkate alınmakla birlikte, bu unsurların tek başına ifade özgürlüğüne müdahaleyi meşru kılmak için yeterli olmadığı kabul edilmelidir⁵².

III. CİNSEL YÖNELİME İLİŞKİN NEFRET SÖYLEMİNİN HUKUKİ DÜZENLEMELERE DAHİL OLMA SÜRECİ

A. ULUSLARARASI HUKUKTA CİNSEL YÖNELİME İLİŞKİN NEFRET SÖYLEMİ

Cinsel yönelime ilişkin nefret söyleminin uluslararası insan hakları hukukunda açık biçimde tanınması, görece geç bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim erken dönem uluslararası insan hakları belgeleri, nefret söylemini esas itibarıyla ırk, din ve milliyet temelli ayrımcılık bağlamında ele almış; cinsel yönelime dayalı söylemler bu çerçevede açıkça düzenlenmemiştir. Ancak zaman içerisinde eşitlik ve ayrımcılık yasağına ilişkin anlayışın dönüşmesiyle birlikte, nefret söylemi kavramının kapsamı genişlemiş ve cinsel yönelime dayalı ifadeler de bu koruma alanı içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır.

⁴⁸ İfade özgürlüğünün taviz verilmemesi gereken bir özgürlük olduğu yönündeki görüş için bakınız: DWORKIN, s. 177.

⁴⁹ POST, s. 300, 302, 330.

⁵⁰ THESIS, s. 504.

⁵¹ DOW, s. 733. Ayrıca bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararları, E.2004/8-130. K.2004/206, K.T:23.11.2004, Yargıtay Kararları Dergisi, 31 (3), 2005, 442.

⁵² Amerika Birleşik Devletleri Federal Yüksek Mahkemesi, *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444 (1969); *Federal Yüksek Mahkeme bu kararında, bir ifadenin ancak "imminent lawless action"ı kışkırtmaya yönelmiş olması ve bu tür bir eylemi gerçekleştirme ihtimalinin yüksek bulunması hâlinde sınırlandırılabilirliğini kabul etmiştir ("directed to inciting or producing imminent lawless action and is likely to incite or produce such action")*. Bu yaklaşım, soyut veya genel nitelikteki ifadelerin tek başına cezalandırılmasının ifade özgürlüğüyle bağdaşmayacağını ortaya koymaktadır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 2011 tarihli 34 No'lu Genel Yorumu, ifade özgürlüğü ile nefret söylemi arasındaki sınırların belirlenmesi bakımından önemli bir çerçeve sunmaktadır.⁵³ Komite bu Genel Yorum'da, nefret söyleminin yalnızca ırk, din veya milliyet temelli biçimlerle sınırlı olmadığını; cinsel yönelim temelinde de ortaya çıkabileceğini kabul etmekte ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 20. maddesi uyarınca ayrımcılığa, düşmanlığa veya şiddete teşvik eden ifadelerin yasaklanmasının devletler bakımından bir yükümlülük teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevenin cinsel yönelime dayalı nefret söylemlerini de kapsadığı açıktır.

Bununla birlikte, İnsan Hakları Komitesi içtihadı, cinsel yönelime ilişkin “her ifade”nin aynı değerlendirmeye tabi tutulmadığını da göstermektedir. Nitekim 2012 yılında verilen *Fedotova v. Rusya* kararında Komite, kamusal alanda eşcinselliğe ilişkin olumsuz bir görüş ifade edilmesinin cezalandırılmasını ifade özgürlüğüne yönelik bir müdahale olarak değerlendirmiş ve bu müdahalenin demokratik toplumda gerekli olmadığı sonucuna ulaşmıştır.⁵⁴ Kararda, cinsel yönelime ilişkin görüşlerin barışçıl biçimde ifade edilmesinin tek başına sınırlama gerekçesi oluşturamayacağı açıkça ortaya konulmuş; “kamu ahlakı” veya “geleneksel değerlerin korunması” gibi soyut gerekçelerin bu tür müdahaleleri haklı kılmak için yeterli olmadığı vurgulanmıştır. Bu iki yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde, Komite'nin cinsel yönelime ilişkin söylemler bakımından fiilen ikili bir ayırım benimsediği görülmektedir: Ayrımcılığa, düşmanlığa veya şiddete teşvik eden ifadeler yasaklanması gereken nefret söylemi olarak kabul edilirken; buna karşılık barışçıl, açıklayıcı veya savunucu nitelikteki ifadelerin, rahatsız edici veya çoğunlukla çatışan nitelikte olsalar dahi, ifade özgürlüğü kapsamında korunması gerektiği kabul edilmektedir.

Bu yaklaşımın uygulamada belirli bir normatif gerilime yol açacağı da kanaatimizce göz ardı edilemez. Cinsel yönelime ilişkin olumsuz ifadeler, somut bir zarar tehlikesi açıkça ortaya konulmadan da nefret söylemi kapsamında değerlendirilebilmektedir. Buna karşılık olumlu veya savunucu ifadeler, ifade özgürlüğü bakımından daha geniş bir koruma alanına sahip görünmektedir. Bu durum, cinsel yönelime ilişkin söylemler bakımından asimetrik bir koruma rejimi ortaya çıktığı yönünde eleştirilere zemin hazırlamaktadır.

Uluslararası düzeydeki bu gelişmelere paralel olarak, Avrupa Konseyi çerçevesinde de cinsel yönelime ilişkin nefret söylemine karşı daha belirgin bir normatif yaklaşım geliştirilmiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 2010 tarihli tavsiye kararında, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılıkla mücadeleyi üye devletler bakımından açık bir insan hakları yükümlülüğü olarak tanımlamış; bu kapsamda nefret söylemiyle mücadeleye özel bir önem atfetmiştir.⁵⁵ Bu yaklaşım, 2022

⁵³ General Comment No:34 on Article 19: Freedom of Opinion and Expression, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no34-article-19-freedoms-opinion-and> (E.T. 02.02.2026).

⁵⁴ United Nations, Human Rights Committee, *Fedotova v. Russian Federation*, No: 1932/2010, K.T. 30.11.2012.

⁵⁵ Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to Member States on Measures to Combating Discrimination on Grounds of Sexual Orientation or Gender Identity, <https://search.coe.int/cm#>

tarihli “Nefret Söylemi ile Mücadele Tavsiye Kararı” ile daha da güçlendirilmiş; söz konusu belgede cinsel yönelim temelli nefret söylemlerinin, bireyleri susturan, dışlayan ve toplumsal katılımı engelleyen ciddi bir tehdit oluşturduğu açıkça ifade edilmiştir⁵⁶.

Normatif çerçevenin yargısal düzeydeki en önemli yansıması AİHM içtihadında görülmektedir. Aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği üzere Mahkeme, başlangıçta cinsel yönelime ilişkin söylemleri ağırlıklı olarak ifade özgürlüğüne getirilen sınırlamaların demokratik toplumda gerekliliği, diğer bir ifadeyle orantılılığı bağlamında değerlendirmiştir. Ancak zaman içerisinde, cinsel yönelime dayalı nefret söylemleri bakımından daha sınırlayıcı bir yaklaşım geliştirmiştir⁵⁷.

Bu dönüşüm, söz konusu söylemlerin yalnızca bireysel haklara yönelik bir ihlal olarak değil, aynı zamanda demokratik toplumun çoğulculuk ve eşitlik ilkelerini zedeleyen yapısal bir tehdit olarak görülmeye başlanmasıyla yakından ilişkilidir. Nitekim bu gelişmeler, cinsel yönelime ilişkin nefret söyleminin uluslararası ve bölgesel insan hakları hukukunda giderek daha görünür hâle geldiğini ve başlangıçta sınırlı bir koruma alanına sahip olan bu kavramın zamanla genişleyerek daha kapsayıcı bir normatif çerçeveye kavuştuğunu göstermektedir.

B. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA CİNSEL YÖNELİME İLİŞKİN NEFRET SÖYLEMİ

Toplumsal dönüşümlerin ceza hukuku alanındaki yansıması olarak, birçok ülkede başlangıçta etnik köken veya din temelinde nefreti yasaklayan düzenlemelerin kapsamı zaman içerisinde genişletilmiş ve cinsel yönelime ilişkin nefret söylemleri de yaptırıma bağlanmıştır. Cinsel yönelime ilişkin söylemlerin ceza hukuku bağlamında değerlendirilmesi, bu genişleme sürecinin tarihsel seyri dikkate alınarak kronolojik bir perspektifle incelenmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle aşağıda yer verilen karşılaştırmalı analiz, farklı hukuk sistemlerinde cinsel yönelime ilişkin nefret söyleminin cezai düzenlemelere dâhil edilme sürecini, erken örneklerden başlayarak daha sonraki normatif gelişmelere doğru ilerleyen bir kronolojik sırayla ele almaktadır.

Alman hukukunda cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi, Ceza Kanunu’nun 130. maddesi (Volksverhetzung) kapsamında ele alınmaktadır. Söz konusu düzenleme -yukarıda da değinildiği üzere- tarihsel olarak belirli gruplara karşı nefreti teşvik eden ifadeleri yaptırıma bağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Bu bağlamda kanun metninde yalnızca belirli ayrımcılık temellerine yer verilmemiş; aynı zamanda “nüfusun bir kesimi” (Teil der Bevölkerung) şeklinde daha geniş ve açık uçlu bir

{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805cf40a%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}
(E.T. 02.02.2026).

⁵⁶ Recommendation CM/Rec 16 of the Committee of Ministers to Member States on Combating Hate Speech- Explanatory Memorandum, 2022, <https://edoc.coe.int/en/racism/11119-combating-hate-speech-recommendation-cmrec202216-and-explanatory-memorandum.html> (E.T. 02.02.2026).

⁵⁷ European Court of Human Rights, Sexual Orientation Issues, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_sexual_orientation_eng (E.T. 06.05.2026).

kategoriye de yer verilmiştir⁵⁸. Kavram, kapsamı zaman içerisinde yargısal yorum yoluyla genişletilmiştir. Nitekim başlangıçta ağırlıklı olarak ırk, din veya etnik köken temelinde yorumlanan bu ifade, ilerleyen dönemde cinsel yönelime dayalı grupları da kapsayacak şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Bu yönüyle Alman hukukunda cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi, açık bir normatif düzenleme ile değil; genel nitelikteki bir hükmün geniş yorumlanması suretiyle koruma altına alınmıştır. Alman uygulamasında anılan madde hükmüne dayanılarak cinsel yönelime “düşmanlık” içeren ifadelerin cezalandırıldığı örnekler bulunmaktadır. Örneğin kamuya açık alanlarda eşcinsellerin yok edilmesi çağrısında bulunan bir kişinin mahkûm edilmesi veya eşcinselleri aşağılayıcı ve dışlayıcı sloganların cezai yaptırıma konu edilmesi, bu tür ifadelerin insan onuruna yönelik saldırı ve kamu barışını bozma riski taşıdığı gerekçesiyle değerlendirilmiştir^{59,60}.

⁵⁸ KAEMPER; STELBRÏNK, s. 35.

⁵⁹ KUBLBECK, s. 30.

⁶⁰ *Norveç hukukunda cinsel yönelim temelli nefrete karşı cezai yaptırım öngören düzenleme, ilk kez 1981 yılında Ceza Kanunu'na eklenen 135a. madde ile kabul edilmiştir. Bu düzenleme, kamuya açık biçimde bir kişiye veya kişi grubuna “homoseksüel yönelim” nedeniyle tehditte bulunulmasını, hakaret edilmesini ya da söz konusu kişilerin nefrete, zulme veya aşağılamaya maruz bırakılmasını suç olarak tanımlamıştır. Bu fiiller bakımından para cezası veya iki yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Söz konusu hüküm, 2005 yılında yürürlüğe giren Norveç Ceza Kanunu'na aktarılmış; güncel mevzuatta 185. madde kapsamında düzenlenmeye devam etmiştir. Bu düzenleme ile cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi, Norveç ceza hukukunda açık biçimde tanımlanan ve süreklilik arz eden bir koruma konusu olarak yerini almıştır. Böylece cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi, Norveç ceza hukukunda erkeğin dönemden itibaren açık biçimde tanınan ve zaman içerisinde kapsamı güncellenerek sürdürülen bir koruma alanı hâline gelmiştir. The Decriminalization of Homosexuality, <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/historical-highlights/the-decriminalization-of-homosexuality/>, (E.T. 02.02.2026), MCGİNNİS, Points of Progress: Norway Updates Hate Speech Laws, and More, The Christian Science Monitor, <https://www.csmonitor.com/World/Points-of-Progress/2020/1127/Points-of-Progress-Norway-updates-hate-speech-laws-and-more> (E.T. 02.02.2026); Lov om straff, https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2 (E.T. 02.02.2026); *İsveç Ceza Kanunu'nda cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi, 2003 yılında yapılan yasal değişikliklerle, Ceza Kanunu'nun 16. Bölüm 8. maddesinde düzenlenen “halk grubuna karşı tahrik” suçunun kapsamına dâhil edilmiştir. Bu değişikliklerle birlikte, söz konusu suçun koruma alanı genişletilerek, cinsel yönelim temelli nefret söylemi de cezai yaptırıma bağlanmıştır. Anılan hükme göre, kamuya açık bir biçimde; ırk, renk, ulusal ya da etnik köken, dinî inanç, “cinsel yönelim” veya “cinsiyet kimliği” ya da ifadesi temelinde bir halk grubunun tehdit edilmesi ya da bu gruba karşı aşağılayıcı veya horlayıcı ifadeler kullanılması, suç teşkil eder. Böylece İsveç ceza hukukunda cinsel yönelime dayalı nefret söylemi, açık bir kanuni düzenleme yoluyla korunma altına alınmıştır. Kanun koyucu, bu tür ifadeleri yalnızca şiddete doğrudan teşvik ile sınırlandırmamakta; bir grubun insan onurunu zedeleyen, onu toplum nezdinde değersizleştiren veya aşağılayan söylemleri de cezai müdahalenin kapsamına dâhil etmektedir. Bu çerçevede söz konusu fiil, iki yıla kadar hapis cezası veya adli para cezası ile yaptırıma bağlanmıştır. İsveç hukukunda eşcinsel bireylerin haklarının gelişiminin kronolojik sırası için bakınız: Cronological Overview of LGBT Persons Rights in Sweden, <https://www.government.se/articles/2018/07/chronological-overview-of-lgbt-persons-rights-in-sweden/>, (E.T. 02.02.2026); https://legislationline.org/sites/default/files/documents/98/Sweden_CC.pdf (E.T. 02.02.2026); *Cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi kapsamında değerlendirilebilecek “Åke Green” davasında, İsveç Yüksek Mahkemesi, 20 Temmuz 2003 tarihinde Borgholm'da yaklaşık elli kişinin huzurunda vaaz veren bir papazın, cinsel yönelim temelinde bir gruba karşı nefreti teşvik suçundan mahkûm edilmesini incelemiştir. Vaazında Green; homoseksüelliği AIDS'in yayılmasıyla ilişkilendirmiş, “cinsel anormallikler” olarak nitelendirdiği davranışları “kanseri bir büyüme” şeklinde tanımlamış; Levililer 18:22–30'a atıfla hayvanlarla cinsel ilişkiye değinmiş ve homoseksüelleri “sapmış”, “yozlaştırıcı” ve “hasta” olarak betimlemiştir. Mahkeme önündeki temel mesele, söz konusu ceza normunun uygulanmasının İsveç Anayasası ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. ve 10. maddeleri uyarınca din ve ifade özgürlüğünü ihlal edip etmediğidir. Yüksek Mahkeme, mahkûm düzeyde bir ihlal bulunmadığını kabul etmekle birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı ışığında mahkûmiyetin Sözleşme bakımından orantısız bir müdahale teşkil edeceği sonucuna ulaşmış ve bu nedenle “gruba karşı tahrik” suçunun dar yorumlanması gerektiğini belirtmiştir. Kararda ayrıca, söz konusu suç tipinin 2003 yılında cinsel yönelimi de kapsayacak biçimde genişletildiği; bu süreçte kilise vaazlarının suç kapsamı dışında tutulmasına yönelik taleplerin yasama organı tarafından reddedildiği, ancak hükümetin kutsal metinlerin salt aktarımının tek başına cezai sorumluluk doğurmayacağı yönünde güvence verdiği ifade edilmiştir. Buna göre, yalnızca bir grubun tehdit edilmesi ya da aşağılanması amacıyla kullanılan ifadelerin cezai alana girebileceği vurgulanmıştır. Yüksek Mahkeme, Green'in sözlerinin homoseksüelleri bir grup olarak aşağılayıcı nitelik taşıdığını kabul etmekle birlikte; bağlam, saik ve şiddete teşvik unsurunun bulunmaması dikkate alındığında,***

Fransız hukukuna bakıldığında cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi, 29 Temmuz 1881 Basın Özgürlüğü Yasası kapsamında düzenlenmekte olup, bu yasadaki koruma zaman içerisinde yapılan yasal değişikliklerle açık ve sistematik bir nitelik kazanmıştır. Başlangıçta söz konusu düzenleme ağırlıklı olarak ırk, din ve etnik köken temelli nefret söylemlerine karşı bir koruma sağlamaktayken, cinsel yönelime ilişkin ifadeler bu kapsamda açıkça yer almamıştır. Cinsel yönelimin nefret söylemine karşı korunan ayrımcılık temelleri arasında açıkça yer alması ise 2004 yılında yapılan yasal değişikliklerle mümkün olmuştur⁶¹. Bu değişikliklerle birlikte, cinsel yönelime dayalı olarak nefrete, ayrımcılığa veya şiddete teşvik eden ifadeler cezai yaptırıma bağlanmış ve böylece LGBTİQ+ bireyler Fransız hukukunda açık normatif koruma kapsamına alınmıştır.

Birleşik Krallık'ta cinsel yönelime ilişkin nefreti suç olarak dâhil etme süreci, nefret söylemi mevzuatının kapsamının genişletilmesine ilişkin tartışmaların en yoğun ve en tartışmalı biçimde yaşandığı alanlardan birini oluşturmuştur. Bu tartışmalar, cinsel yönelim temelli nefrete ilişkin açık bir ceza normu henüz yürürlüğe girmeden önce görülen *Hammond v. DPP* davasında belirgin biçimde ortaya çıkmıştır. Davanın konusu, Evanjelik bir Hristiyan olan başvurucunun, kamuya açık alanlarda “*Stop Homosexuality*” ve “*Stop Lesbianism*” gibi ifadeler içeren bir pankartla vaaz vermiş olmasıdır. Söz konusu vaaz çevrede toplanan kalabalığın tepkisine yol açmıştır. Başvurucu hakkında *Public Order Act 1986*'nın 5(1). maddesi uyarınca, kişilerin “hakaret, endişe veya sıkıntıya” maruz kalmasına yol açabilecek nitelikte söylemlerde bulunmak suçlamasıyla dava açılmıştır⁶². Ulusal mahkemeler, başvurucunun ifade özgürlüğü ve din özgürlüğüne dayalı itirazlarına rağmen, kalabalığın öfkeli ve ajite olduğu koşullar altında kamu düzeninin korunmasına yönelik müdahalenin acil bir toplumsal ihtiyaca

mahkûmiyetin demokratik bir toplumda gerekli olmadığı sonucuna varmıştır. Bu nedenle ceza normunun, hazırlık çalışmalarında öngörülenden daha dar şekilde yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir. Bkz: BOB, s. 213 vd; Kanada Ceza Kanunu'nun 319. maddesinde “tanımlanabilir bir gruba” karşı nefrete alenen teşvik ve bu nefreti kasten yaymak suç olarak düzenlenmektedir. Kanun uyarınca “tanımlanabilir grup”, renk, ırk, din, etnik köken veya ‘cinsel yönelim’ temelinde ayırt edilen toplulukları kapsamaktadır. Cinsel yönelimin bu tanıma dâhil edilmesi, Kanada Parlamentosu tarafından kabul edilen ve 29 Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe giren An Act to amend the Criminal Code ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu değişikliklerle birlikte, cinsel yönelim temelli nefret söylemi açık biçimde ceza hukuku koruması altına alınmış; böylece cinsel yönelim, nefret söylemine karşı yaptırım bakımından kanun düzeyinde tanınan temeller arasında yerini almıştır. Canada Penal Code, (<https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/section-319.html>, E.T. 26.01.2026, Canada’s Action Plan on Combatting Hate, Government of Canada, <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/combating-hate/action-plan.html>, (E.T. 26.01.2026); An Act to amend the Criminal Code (hate propaganda), https://laws.justice.gc.ca/eng/AnnualStatutes/2004_14/page-1.html, (E.T. 02.02.2026); An Act to amend the Criminal Code (hate propaganda), https://laws.justice.gc.ca/eng/AnnualStatutes/2004_14/page-1.html, (E.T. 02.02.2026).

⁶¹ “Bununla birlikte, 29 Temmuz 1881 tarihli Basın Özgürlüğü Yasası’nda uzun süre önemli bir boşluk bulunmaktaydı. Nitekim bu yasa kapsamında yer alan nefret söylemi hükümleri başlangıçta yalnızca ırk ve etnik köken temelli ifadeleri kapsamakta; cinsel yönelime dayalı nefret söylemleri bu çerçevede cezalandırılmamaktaydı. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla, Senato’nun önerisi üzerine 30 Aralık 2004 tarihli ve 2004-1486 sayılı Kanun kabul edilmiştir. Söz konusu düzenleme ile homofobik nitelikteki ifadeler, ayrımcılığa veya nefrete teşvik eden söylemler kapsamına dâhil edilmiş; ayrıca cinsel yönelime dayalı hakaret ve iftira fiilleri de cezai yaptırıma bağlanmıştır. Bu kapsamda kamu makamlarının re’sen soruşturma başlatabilmesi mümkün hâle getirilmiş ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılıkla mücadele eden sivil toplum kuruluşlarına, mağdurun rızasıyla davaya katılma imkânı tanınmıştır.” BENOÎT-ROHMER, s.38.

⁶² Söz konusu madde şu şekildedir: Bu hüküm, bir kişinin tehditkâr, aşağılayıcı veya rahatsızlık verici sözler, davranışlar veya yazılı ifadeler kullanmasını veya böyle ifadeleri görünür hâlde sergilemesini, kamuoyunda başkalarının huzurunu veya güvenini etkileyebilecek koşullarda cezai bir suç olarak tanımlar. Bakınız: Harrassment, Alarm or Distress, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/section/5> E.T. 02.02.2026.

karşılık geldiği ve orantısız olmadığı sonucuna vararak mahkûmiyet kararını onamıştır⁶³. Bu karar, Birleşik Krallık hukukunda cinsel yönelime ilişkin söylemlerin, henüz özel bir nefret söylemi normu bulunmamasına rağmen, kamu düzeni gerekçesiyle sınırlandırılabilirdiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Başlangıçta yalnızca ırk ve din temelli nefreti düzenlemek amacıyla hazırlanan nefret söylemi mevzuatı, ilerleyen yıllarda önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Nitekim *Public Order Act 1986* kapsamında geliştirilen düzenlemeler, 2010 yılında yapılan değişiklikle birlikte cinsel yönelim temelli nefreti de açık biçimde kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu değişiklikle yasa, cinsel yönelim nefreti kavramını tanımlamış; böylece nefret söylemine ilişkin cezai koruma alanı, cinsel yönelime atıfla tanımlanan kişi ve grupları da içerecek biçimde yeniden yapılandırılmıştır. Düzenlemeye göre cinsel yönelim temelli nefret, “cinsel yönelime atıfta bulunarak tanımlanan bir kişi grubuna yönelik nefret” olarak kabul edilmiştir⁶⁴. Bu düzenleme uyarınca, tehdit edici söz veya davranışlarda bulunan ya da tehdit edici yazılı materyal sergileyen bir kişinin, bu fiilleri cinsel yönelim temelinde nefreti kısıktırma amacıyla gerçekleştirmesi hâlinde ceza sorumluluğu doğmaktadır⁶⁵.

İsviçre’de cinsel yönelimin nefret söylemine karşı korunan ayrımcılık temelleri arasına açık biçimde dâhil edilmesi, 2020 yılında yapılan yasal değişiklikle mümkün olmuştur. Bu değişiklik, 9 Şubat 2020 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonucunda kabul edilmiş ve Ceza Kanunu’nun 261bis maddesine “cinsel yönelim” ibaresi eklenmiştir. Böylece cinsel yönelime dayalı olarak bir gruba karşı nefreti teşvik eden, ayrımcılığa çağıran veya bu grubu aşağılayan ifadeler açık biçimde cezai yaptırıma bağlanmıştır⁶⁶.

Bununla birlikte söz konusu düzenlemenin kabul süreci, ifade özgürlüğü ile nefret söylemiyle mücadele arasındaki denge bakımından yoğun tartışmalara sahne olmuştur. Referandum sürecinde düzenlemeye karşı çıkanlar, cinsel yönelimin nefret söylemi kapsamına açıkça dâhil edilmesinin özellikle ahlaki veya dinî temelli eleştirel görüşlerin cezalandırılması riskini doğurabileceğini ileri sürmüştür. Düzenlemenin sınırlarının yeterince açık olmadığı ve bu durumun bireyler üzerinde caydırıcı etki yaratabileceği yönünde eleştiriler dile getirilmiştir. Buna karşılık düzenlemeyi savunanlar, cinsel yönelime dayalı nefret söyleminin yalnızca bireysel hakları değil, aynı zamanda toplumsal eşitliği ve kamusal barışı tehdit eden bir olgu olduğunu vurgulamışlardır. Bu tür ifadelerin yaptırıma bağlanmasının gerekli olduğunu savunmuşlardır⁶⁷. Dolayısıyla, söz konusu düzenlemenin kabul

⁶³ Queen’s Bench Division, CO/3347/2002, 13.01.2004.

⁶⁴ Public Order Act 1986, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64#commentary-c21447751>, (E.T. 15.08.2025).

⁶⁵ 2005/06 Votes on Incitement to Religious Hatred, (<https://www.christian.org.uk/voteinfo/christian-freedoms-and-heritage/incitement2/>), (E.T. 25.01.2026).

⁶⁶ Swiss Criminal Code, https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en (E.T. 05.05.2026).

⁶⁷ Tartışmalar için bkz: Ja zur Anti-Diskriminierung-Das Strafrecht ist immer nur das letzte Mittel; <https://www.srf.ch/news/schweiz/abstimmungen-9-februar-2020/anti-diskriminierungs-gesetz/ja-zur-anti-diskriminierung-das-strafrecht-ist-immer-nur-das-letzte-mittel>, (E.T. 05.05.2026).

sürecinde ortaya çıkan tartışmalar, nefret söylemi ile ifade özgürlüğü arasındaki sınırın belirlenmesinin bu alanda hâlen önemli bir normatif sorun teşkil ettiğini göstermektedir.

Yukarıda incelenen karşılaştırmalı hukuk örnekleri birlikte değerlendirildiğinde, cinsel yönelime ilişkin nefret söylemine yönelik ceza hukuku düzenlemelerin büyük ölçüde somut bir zararın gerçekleşmesini aramayan, tehlikenin varsayımına dayalı bir yapı sergilediği görülmektedir. Bu yönüyle söz konusu düzenlemelerin önemli bir kısmının, klasik ceza hukuku sistematığı bakımından soyut tehlike suçu niteliği taşıdığı söylenebilir⁶⁸.

Ceza hukuku öğretisinde tehlike suçları bakımından yapılan ayırım dikkate alındığında, bu düzenlemelerin somut bir zarar tehlikesini arayan suç tiplerine değil, belirli fiilleri doğrudan tehlikeli kabul eden bir yaklaşıma dayandığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, bu düzenlemelerde tehlikenin somut olarak gerçekleşip gerçekleşmediğinin ayrıca ortaya konulmasına gerek duyulmamaktadır. Fiilin icrası ile birlikte hukuki değer tehlikeye düştüğü varsayılmaktadır⁶⁹.

Gerçekten de incelenen normlarda, “doğrudan şiddete teşvik” ve bu teşvikin yakın ve somut bir zarar tehlikesi doğurması aranmamakta; “bir grubun” aşağılanması, dışlanması ya da toplum nezdinde değersizleştirilmesi suretiyle ortaya çıkabilecek muhtemel zararların önlenmesi amaçlanmaktadır⁷⁰. Kanun koyucu burada, tipik hareketin gerçekleştirilmiş olmasının suçun konusu bakımından bir tehlike ortaya çıkardığı varsayımından hareket etmektedir⁷¹. Bu durum, ifade özgürlüğüne yönelik müdahalenin sınırları bakımından önemli bir sorunu gündeme getirmektedir. Zira söz konusu yaklaşım, ifadenin somut ve yakın bir tehlike doğurup doğurmadığına bakılmaksızın ceza hukuku müdahalesine başvurulmasına imkân tanımaktadır. Bu yönüyle ifade özgürlüğüne müdahalenin ancak “açık ve mevcut tehlike”nin varlığı hâlinde meşru kabul edilebileceğini öngören yaklaşımdan belirgin biçimde ayrılmaktadır⁷².

Yukarıda incelenen düzenlemeler eleştiriye açıktır. Cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi bakımından ceza hukuku müdahalesinin sınırları belirlenirken, soyut tehlike varsayımına dayanan geniş yorumların benimsenmesi ve ifadenin doğrudan şiddete teşvik edip etmediği ile somut bir zarar tehlikesi doğurup doğurmadığının esas alınmaması, salt rahatsız edici veya çatışan ahlaki kanaatlerin dahi ceza hukuku müdahalesine konu edilmesine yol açmaktadır. Bu durum ise ifade özgürlüğünün demokratik toplum düzenindeki koruma alanını aşırı ölçüde daraltmaktadır⁷³.

⁶⁸ ARTUK, GÖKÇEN, s. 311; ÖZBEK, DOĞAN, BACAKSIZ, TEPE, s. 228; ZAFER, s. 197.

⁶⁹ ÜNAL, s. 216; BEKAR ERGÜNE, s. 1688; SOYASLAN, s. 161.

⁷⁰ ÜNAL, s. 259.

⁷¹ ERSOY, s. 44; ÖZGENÇ, s. 215; APIŞ, s. 393.

⁷² SOYASLAN, s. 369.

⁷³ MCHANGAMA, ALKIVIADOU, s. 1009.

C. TÜRK HUKUKUNDA CİNSEL YÖNELİME İLİŞKİN NEFRET SÖYLEMİ

Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 216. maddesi, halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama fiillerini suç olarak düzenlemekte; bu kapsamda korunan grupları sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet ve bölge temelleri üzerinden tanımlamaktadır⁷⁴. Ancak maddede cinsel yönelim, korunan ayrımcılık temelleri arasında açıkça sayılmamıştır⁷⁵.

Nitekim “cinsiyet” kavramı, maddenin aşağılamaya ilişkin ikinci fıkrasında açıkça yer almakta; buna karşılık tahrike ilişkin birinci fıkrada bu kavrama yer verilmemektedir. Bu durum, maddenin koruma kapsamının her iki fıkra bakımından aynı olmadığını göstermekte ve cinsel yönelime ilişkin söylemlerin ceza hukuku bakımından hangi ölçüde nefret söylemi kapsamında değerlendirilebileceği sorusunu daha da tartışmalı hâle getirmektedir⁷⁶.

Bu çerçevede doktrinde, Kanunun 216. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “halkın bir kesimi” ifadesinin sınırlı bir sayım içermediği ve amaçsal yorum yoluyla genişletilebileceği yönünde görüşler ileri sürülmektedir. Bu yaklaşıma göre, toplumsal kimliğin temel unsurlarından biri olan cinsel yönelimin de bu kapsamda değerlendirilmesi mümkündür⁷⁷.

Buna karşılık, bu tür bir genişletici yorumun, suç tipinin kapsamını kanunda açıkça öngörülme bir şekilde genişletme riski taşıdığı da ileri sürülmektedir. Zira eşcinsel bireylere veya LGBTİQ+ topluluklara yönelen aşağılayıcı, dışlayıcı ya da damgalayıcı ifadelerin yalnızca bu nitelikleri esas alınarak TCK m. 216 kapsamında cezalandırılması, kanunilik ilkesinin bir görünümü olan kıyas yasağı bakımından sorunlu sonuçlar doğurabilecektir⁷⁸.

Nitekim cinsiyet, kadın-erkek ayrımına işaret eden biyolojik bir kategori olarak değerlendirilirken; bireyin duygusal, romantik veya cinsel yönelimlerini ifade eden cinsel yönelim kavramı, bundan ayrı ve bağımsız bir kimlik unsuru olarak kabul edilmektedir⁷⁹. Bu nedenle, eşcinsel

⁷⁴ “Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından **açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.**” Türk Ceza Kanunu, 216. Madde, (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, (E.T. 02.02.2026).

⁷⁵ SOYASLAN, s. 55.

⁷⁶ KOCASAKAL, s. 23.

⁷⁷ TÜRAY, s. 272. Ekmen'e göre, TCK'nın 216. maddesinde mağdur grupların sosyal sınıf, ırk, din, mezhep ve bölge farklılıkları şeklinde sayılmış olması, bu unsurların sınırlı (numerus clausus) nitelikte olduğu anlamına gelmemektedir. Maddenin lafzında yer alan bu ölçütler, toplumsal barışı tehdit eden düşmanlaştırıcı söylemlerin tipik görünümünü ifade etmekte olup, koruma alanının yalnızca bu başlıklarla sınırlandırılması maddenin amacıyla bağdaşmamaktadır. Yazara göre, maddenin temel amacı halkın bir kesiminin diğerine karşı kin ve düşmanlığa sürüklenmesini önlemek olduğundan, “halk kesimi” kavramı dar ve şekilci biçimde değil, amaçsal bir yorumla ele alınmalıdır. Bu bağlamda din kavramının dinsizliği de kapsayabilecek biçimde yorumlanabilmesi gibi, açıkça maddede sayılmamış olmakla birlikte bireyin toplumsal kimliğinin temel unsurlarından biri olan cinsel yönelimin de halk kesimi kavramı kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. ERKMEN, s. 135.

⁷⁸ BEKAR ERGÜNE, s. 1683.

⁷⁹ TÜRAY, s. 272. Ekmen'e göre, TCK'nın 216. maddesinde mağdur grupların sosyal sınıf, ırk, din, mezhep ve bölge farklılıkları şeklinde sayılmış olması, bu unsurların sınırlı (numerus clausus) nitelikte olduğu anlamına gelmemektedir. Maddenin lafzında yer alan bu ölçütler, toplumsal barışı tehdit eden düşmanlaştırıcı söylemlerin tipik görünümünü ifade etmekte olup, koruma alanının yalnızca bu başlıklarla sınırlandırılması maddenin amacıyla bağdaşmamaktadır. Yazara göre, maddenin temel amacı halkın bir kesiminin diğerine karşı kin ve düşmanlığa sürüklenmesini önlemek

bireylere veya LGBTİQ+ topluluklara yönelen aşağılayıcı, dışlayıcı ya da damgalayıcı ifadelerin, yalnızca bu nitelikleri esas alınarak TCK'nın 216. maddesinin 2. fıkrası kapsamında cezalandırılması, kanunda açıkça öngörülmeleyen bir koruma alanının yargısal yorum yoluyla oluşturulması anlamına gelecektir⁸⁰. Böyle bir yaklaşım ise TCK'nın 2. maddesinin üçüncü fıkrasına yani kıyas yasağına aykırı biçimde, suç ve cezanın kapsamının genişletilmesi sonucunu doğuracaktır⁸¹.

Dolayısıyla Türk ceza hukukunda cinsel yönelime ilişkin nefret söylemine ilişkin bir düzenleme yoktur⁸². Avrupa Konseyi Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun Türkiye raporlarında bu bir eksiklik olarak vurgulanmakta; Türk hukukunda nefret söylemi ve nefret suçlarına ilişkin düzenlemelerin, 'cinsel yönelim' ve 'cinsiyet kimliği' temellerini kapsayacak şekilde açık ve öngörülebilir biçimde düzenlenmemesinin bir koruma boşluğu yarattığı ifade edilmektedir⁸³.

Kararda, tarihsel deneyimlere atıfla nefret söyleminin soykırım ve kitlesel çatışmalar için zemin hazırlayabildiği hatırlatılmış; günümüzde ise internet ve dijital mecralar aracılığıyla bu tür söylemlerin daha hızlı, daha kalıcı ve çok daha geniş kitlelere ulaşabilir hâle geldiği özellikle belirtilmiştir⁸⁴. Bu çerçevede nefret söylemi; bireyleri ya da grupları etnik köken, din, cinsiyet, cinsel yönelim veya benzeri kimlik temelli aidiyetleri üzerinden hedef alan, onları aşağılayan, dışlayan, susturan ya da şiddet ve ayrımcılığa maruz bırakılmalarına zemin hazırlayan her türlü ifade biçimi olarak kavramsallaştırılmıştır⁸⁵.

IV. KAVRAMSAL BİR GERİLİM: 'CİNSEL YÖNELİME İLİŞKİN SÖYLEM' VE 'HOMOFOBİK SÖYLEM'

Cinsel yönelim kavramı, bireyin kimliğinin ve toplumsal aidiyetinin önemli bir boyutunu ifade etmektedir. Bu bağlamda cinsel yönelim; bireyin duygusal, romantik ve cinsel çekiminin hangi cinsiyete yöneldiğini belirleyen, çok boyutlu bir olgu olarak tanımlanmaktadır⁸⁶. Bu kavram, yalnızca fiili davranışlara indirgenemeyecek nitelikte olup, bireyin kendilik algısını, ilişki kurma biçimini ve toplumsal düzlemde nasıl konumlandığını da kapsamaktadır. Nitekim belirli bir cinsel davranışta bulunulup bulunulmaması, bir kişinin cinsel yönelime sahip olup olmadığı bakımından belirleyici

olduğundan, "halk kesimi" kavramı dar ve şekilci biçimde değil, amaçsal bir yorumla ele alınmalıdır. Bu bağlamda din kavramının dinsizliği de kapsayabilecek biçimde yorumlanabilmesi gibi, açıkça maddede sayılmamış olmakla birlikte bireyin toplumsal kimliğinin temel unsurlarından biri olan cinsel yönelimin de halk kesimi kavramı kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. ERKMEN, s. 135.

⁸⁰ APİŞ, s. 118.

⁸¹ Türk Ceza Kanunu, 2. madde; TÜRAY, s. 272.

⁸² ŞAHİN, s. 43.

⁸³ European Commission Against Racism and Intolerance, Ecri Report on Türkiye (sixth monitoring cycle) Council of Europe, 2025, p. 45-47; European Commission Against Racism and Intolerance, Ecri Report on Turkey (fifth monitoring cycle), Council of Europe, 2016, p. 3-35; APİŞ, s. 90.

⁸⁴ Recommendation of the Committee of Ministers, 2022, s. 13-42.

⁸⁵ Recommendation of the Committee of Ministers, 2022, Preamble.

⁸⁶ ATAK, KIRMAN, s. 87.

değildir. Cinsel yönelim, bireyin içsel dünyasına ilişkin bir kimlik unsurunu ifade etmekte; dışa vurulan davranışlardan bağımsız biçimde de varlık gösterebilmektedir⁸⁷.

Bu yönüyle cinsel yönelim, yalnızca davranışsal tercihler bağlamında değil; bireyin kişiliğinin ve insan onurunun ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmaktadır. Ancak bu yaklaşım, zaman içerisinde cinsel yönelime ilişkin söylemlerin hukuki niteliğine dair önemli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle, bu tür ifadelerin salt düşünce açıklamaları olarak mı değerlendirilmesi gerektiği, yoksa belirli gruplar üzerinde dışlayıcı, aşağılayıcı veya zarar doğurucu etkiler yaratabilen söylemler olarak mı ele alınacağı sorusu ön plana çıkmıştır⁸⁸.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, gay, lezbiyen ve biseksüel bireylere yönelen olumsuz söylemler insan hakları literatüründe giderek daha görünür hâle gelmiş; bu söylemlerin bireysel kanaat açıklamalarının ötesine geçerek sistematik dışlama ve ötekileştirme pratiklerinin bir parçası olup olmadığı yoğun biçimde tartışılmaya başlanmıştır⁸⁹. Bu gelişmeler, cinsel yönelime ilişkin ifadelerin hukuki niteliğini, ifade özgürlüğü ile eşitlik ve insan onurunun korunması arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesini zorunlu kılan bir sorun alanı hâline getirmiştir. Bu süreçte, söz konusu söylemlerin yalnızca bireysel kanaat açıklamaları olarak mı yoksa sistematik dışlama ve ötekileştirme pratiklerinin parçası olarak mı değerlendirilmesi gerektiği sorusu hukuk teorisinin merkezine yerleşmiştir⁹⁰. Böylece cinsel yönelime ilişkin ifadelerin hukuki niteliği, ifade özgürlüğü ile eşitlik ve insan onurunun korunması arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesini zorunlu kılmıştır.

Bu noktada doktrinde sıklıkla başvurulan kavramlardan biri “homofobi”dir. Kavram, genel kullanımı itibarıyla eşcinselliğe yönelik olumsuz tutumları, korku, hoşnutsuzluk veya reddiye biçimlerini ifade etmek üzere kullanılmaktadır⁹¹. Ancak zamanla bu kavramın anlam alanı genişlemiş; eşcinsel yönelimin ahlaken onaylanmaması, hatta kimi yaklaşımlarda bu yönelimin açık biçimde desteklenmemesi dahi “homofobik” olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bu bakış açısına göre söz konusu görüşlerin kamusal alanda dile getirilmesi, eşcinsel bireyler açısından tehditkâr ve dışlayıcı bir ortam yaratmakta; doğrudan şiddet çağrısı içermese bile ön yargıyı yeniden üreterek dolaylı biçimde zarar doğurabilmektedir⁹².

Bu yaklaşım, cinsel yönelime ilişkin olumsuz söylemleri yapısal olarak ırkçı veya antisemitik söylemlerle benzeştirmekte ve bu nedenle bu tür ifadelerin hukuki koruma alanı dışında bırakılması gerektiğini savunmaktadır. Özellikle geleneksel dini anlatıların LGBTİQ+ bireyleri değersizleştiren

⁸⁷ International Commission of Jurists, Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law, Practitioners Guide No. 4, Geneva 2009, s. 14 vd.; WAITES, s. 18; ÖZSUNGUR, s. 164.

⁸⁸ LEIGH, s. 375.

⁸⁹ ŞİRİN, s. 520.

⁹⁰ AKI, s. 182.

⁹¹ Homofobi, Bifobi, Transofobi, (<https://feministbelleg.org/homofobi-bifobi-transofobi/> E.T. 03.02.2026; Kaos GL Derneği, LGBTİ+ Temel Kavramlar Atölye Kolaylaştırıcı Kılavuzu, 2021, <https://kaosgldernegi.org/images/library/kolaylas-tirici-kilavuz.pdf>, (E.T. 02.02.2026).

⁹² METİN ORTA, METİN CAMGÖZ, s. 412.

veya dışlayan söylemleri yeniden ürettiği ileri sürülmekte; bu nedenle bu tür ifadelerin kamusal alanda korunmasının eşitlik ilkesini zedeleyeceği belirtilmektedir⁹³.

“Homofobi” kavramı giderek normatif bir etiket hâline gelmektedir. Eleştirel perspektife göre bu kavram, yalnızca nefret veya düşmanlık içeren ifadeleri değil, aynı zamanda hâkim toplumsal anlayışla çatışan ahlaki ya da dini kanaatleri de kapsayacak biçimde genişletilmektedir⁹⁴. Bu durum, belirli görüşlerin içeriklerinden bağımsız olarak patolojik, irrasyonel ya da meşruiyet dışı olarak damgalanmasına yol açabilmektedir.

Cinsel yönelime ilişkin söylemlerin hukuki niteliğine dair tartışma, yalnızca pozitif hukuk normları üzerinden değil; aynı zamanda cinsellik, kimlik ve söylem arasındaki ilişkiye dair daha temel kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde de ele alınmalıdır. Bu noktada “queer kuram”, cinsel yönelim kategorilerinin sabit, doğal ve değişmez gerçeklikler olmadığını söyler. Bu düşünceye göre bu kategoriler toplumsal, tarihsel ve söylemsel süreçler içinde kurulmaktadır. Bunun için hukuk tarafından kullanılan kimlik kategorileri eleştirel biçimde sorgulanmalıdır. Foucault’ya göre cinsellik modern toplumlarda sadece bastırılan bir alan değildir. Aynı zamanda bilgi ve iktidar ilişkileri içinde kurulur. Bu yaklaşım, cinsel yönelime ilişkin söylemlerin yalnızca bireysel kanaat açıklamaları olmadığını; belirli iktidar ilişkilerinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini gösterir⁹⁵. Butler’a göre cinsiyet ve cinsel kimlik sabit değildir. Bu kimlikler, tekrar eden toplumsal pratikler içinde oluşur. Bu yaklaşım, cinsel yönelime ilişkin ifadelerin kimliklerin kamusal alanda nasıl tanındığını ya da dışlandığını etkilediğini gösterir⁹⁶. Sedgwick’e göre heteroseksüellik ve eşcinsellik ayrımı yalnızca betimleyici değildir. Bu ayrım, modern toplumda normallik ve sapma arasındaki sınırları kuran temel bir yapıdır⁹⁷.

Bu kuramsal arka plan, cinsel yönelime ilişkin olumsuz söylemlerin neden giderek “homofobik söylem” veya “nefret söylemi” kategorileri içinde değerlendirildiğini anlamayı kolaylaştırmaktadır. Queer yaklaşıma göre bu tür ifadeler yalnızca bireysel ahlaki kanaatler değildir. Bu ifadeler, heteronormatif düzeni yeniden üretebilir ve cinsel azınlıkların kamusal alandaki meşruiyetini etkileyebilir. Bu nedenle cinsel yönelime ilişkin ifadelerin hukuk düzenince daha hassas değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

Bununla birlikte, aynı kuramsal çerçeve, hukuk bakımından farklı bir soruyu da kanaatimize gündeme getirmektedir. Eğer kimlik kategorileri ve bu kategorilere ilişkin söylemler tarihsel ve toplumsal olarak inşa ediliyorsa, hangi ifadenin “homofobik”, hangi ifadenin “nefret söylemi”, hangi ifadenin ise korunması gereken ahlaki, dinî veya felsefî kanaat açıklaması olarak kabul edileceği de nötr

⁹³ LEIGH, s. 378. Dindar bakış açısıyla yazılmış metinlerden birine bkz. GAGNON, s. 8.

⁹⁴ ALKIVIADOU, s. 6.

⁹⁵ FOUCAULT, s. 139-159.

⁹⁶ BUTLER, s. 25-33, 163.

⁹⁷ SEDWICK, s. 67 vd.

ve kendiliğinden belirlenen bir mesele değildir. Bu nitelendirme, kaçınılmaz olarak belirli normatif tercihler içermektedir. Dolayısıyla “homofobi” kavramı, yalnızca nefret veya düşmanlık içeren ifadeleri tanımlayan açıklayıcı bir kategori olmaktan çıkıp, belirli söylemleri meşruiyet dışına iten ve ifade özgürlüğü korumasından uzaklaştıran bir hukuki-siyasal etiket işlevi görebilmektedir. Bu nedenle cinsel yönelime ilişkin söylemlerin hukuki değerlendirilmesinde, yalnızca ifadenin içeriği değil; bu ifadeyi “nefret”, “homofobi” veya “meşru eleştiri” olarak sınıflandıran kavramsal çerçevenin kendisi de eleştirel incelemeye tabi tutulmalıdır.

Bu çerçevede homofobi kavramının, psikiyatrik bir sapma izlenimi yaratarak düşünsel muhalefeti gayri meşrulaştıran bir “etiket siyaseti” işlevi gördüğü ileri sürülmektedir. Eleştirmenlere göre bu tür bir yaklaşım, liberal hukuk düzeninin temelini oluşturan çoğulculuk ilkesini zayıflatmakta; ifade özgürlüğünü yalnızca hâkim ahlaki kabullerle uyumlu söylemler bakımından geçerli bir hak hâline dönüştürme tehlikesi doğurmaktadır. Bu çalışmada, yaygın literatürde sıklıkla kullanılan “homofobik söylem” kavramı yerine, bilinçli olarak “cinsel yönelime ilişkin söylem” ifadesinin tercih edilmiştir. Zira “homofobi” kavramı, köken itibarıyla psikiyatrik bir terim olup, zaman içerisinde hukuki ve normatif bir kategoriye dönüştürülmüştür⁹⁸. Bu dönüşüm kanaatimizce eşcinsel yönelimlere yönelik her türlü eleştirel, mesafeli veya onaylayıcı olmayan ifadenin, içerik ve bağlamı dikkate alınmaksızın⁹⁹, irrasyonel korku ya da düşmanlık olarak etiketlenmesi riskini beraberinde getirmektedir¹⁰⁰.

V. AİHM KARARLARINDA CİNSEL YÖNELİME İLİŞKİN NEFRET SÖYLEMİ

A. GENEL OLARAK MAHKEMENİN NEFRET SÖYLEMİNE YAKLAŞIMI

AİHS'nin 10. ve 17. maddeleri, AİHM'nin nefret söylemine yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Mahkeme, 10. madde kapsamında esasa ilişkin yaptığı incelemede “üç aşamalı test” uygulamaktadır¹⁰¹.

Üç aşamalı testin ilk aşamasında Mahkeme, müdahalenin yasayla öngörülmüş olup olmadığını incelemektedir. Bu şart yalnızca bir “yasal dayanak” bulunmasını ifade etmez. Burada kuralın erişilebilir ve öngörülebilir nitelik taşıması da aranmaktadır¹⁰². İkinci aşamada müdahalenin meşru bir amaç izleyip izlemediği değerlendirilir. Bu amaçlar Sözleşme'nin 10. maddesinin ikinci fıkrasında sayılmıştır. Nefret söylemi bakımından en sık başvuru gerektiren kamu düzeninin ve barışının korunması ile başkalarının haklarının güvence altına alınmasıdır. Mahkeme bu aşamada müdahale ile ileri sürülen amaç arasında bir bağlantı bulunup bulunmadığını incelemektedir¹⁰³. Üçüncü aşamada müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı değerlendirilir. Mahkeme, müdahalenin zorlayıcı bir

⁹⁸ HEREK, s. 7; WEINBERG, s. 10-21; VAN DE VEN, s. 160.

⁹⁹ LEIGH, s. 380.

¹⁰⁰ HARE, WEINSTEIN, s. 4.

¹⁰¹ SALİHPAŞAOĞLU, s. 156.

¹⁰² Bkz. AİHM, Rekvényi v. Hungary, B.N: 25390/94, K.T: 09.07.1998, p. 47-53.

¹⁰³ SALİHPAŞAOĞLU, s. 162.

toplumsal ihtiyaca karşılık gelip gelmediğini ve orantılı olup olmadığını bu aşamada incelenmektedir¹⁰⁴. Bu değerlendirme yapılırken ifadenin içeriği, bağlamı, hedef aldığı grup ve doğurabileceği etkiler birlikte dikkate alınmaktadır. Nefret söylemi davalarında bu son aşamanın özel önem taşıdığını belirtmek gerekir. Mahkeme ifadeyi soyut biçimde ele almaz. Sözlerin söylendiği bağlamı dikkate almaktadır. İfadenin ön yargıyı, düşmanlığı veya şiddeti teşvik edip etmediğini incelemektedir¹⁰⁵.

Buna karşılık Mahkeme, bazı ifadeler bakımından 10. madde (ifade özgürlüğü) kapsamında esasa girmemekte; bu hallerde 17. maddeyi (hakları kötüye kullanma yasağı) uygulamaktadır. Mahkeme, Sözleşme'nin temel değerleriyle bağdaşmayan ifadeleri bu kapsamda değerlendirir. Bu tür başvurular sözleşme ile konu bakımından bağdaşmaz (ratione materiae incompatibility)¹⁰⁶ bulunur. Bu ifadeler doğrudan Sözleşme'nin koruma alanı dışında bırakılır. Dolayısıyla AİHM içtihadında nefret söylemine iki farklı yaklaşım olduğu söylenmelidir. Nitekim Mahkeme, özellikle Holokost inkârı ve antisemitik söylemler bakımından 17. maddeyi istikrarlı biçimde uygulamaktadır. Bu tür ifadeler, demokratik toplum düzeninin temel değerleriyle açıkça bağdaşmaz kabul edilmektedir. Bu nedenle Mahkeme, bu başvurularda esasa girmemekte ve ifadeleri doğrudan koruma dışında bırakmaktadır.

Mahkemenin nefret söylemine ilişkin davalarda “açık ve mevcut tehlike” testini genel itibariyle uygulamadığını vurgulamak gerekir. Bu test bakımından, bir ifadenin sınırlandırılabilmesi için yalnızca “şiddete teşvik edici” nitelik taşıması yeterli değildir. Aynı zamanda söz konusu ifadenin “pek yakında” gerçekleşmesi beklenen hukuka aykırı bir eylemi ortaya çıkarma ihtimalinin “yüksek” olması gerekir¹⁰⁷. AİHM, nefret söylemi olarak kabul edilen ifadelerin kısıtlanmasında somut ve yakın bir zarar tehlikesinin varlığını gerekli bir şart olarak görmemektedir¹⁰⁸. Mahkemeye göre “salt” düşmanlığı, ön yargıyı yahut şiddeti teşvik eden ifadeler de sınırlandırılabilir¹⁰⁹. Nitekim yukarıda açıklandığı üzere Avrupa'daki ulusal düzenlemelerin büyük çoğunluğu nefret söylemini soyut tehlike suçu olarak düzenlemektedir. Bununla birlikte, bazı yargıçların karşı oy veya ayrı görüşlerinde “açık ve mevcut tehlike” yaklaşımının benimsenmesi gerektiği yönünde değerlendirmelere de rastlanmaktadır. Örneğin Yargıç Bonello'ya göre, bir ifadenin sınırlandırılabilmesi için ya derhal gerçekleşmesi beklenen ciddi

¹⁰⁴ METİN, s. 144 vd.

¹⁰⁵ ÖLÇEK, s. 192.

¹⁰⁶ AİHM, Witzsch v. Germany, B.N: 7485/03, K.T: 13-12.2005, p. 3; M'Bala M' Bala v. France, B.N: 25239/13, K.T: 20.10.2015, p. 28-29.

¹⁰⁷ Detaylı açıklamalar için bkz: ÖLÇEK, Dijitalleşme ve İfade Özgürlüğü, s. 1112.

¹⁰⁸ KISKA, COLEMAN, s. 143; AİHM, Gündüz v. Turkey, p. 40; Jersild v. Denmark, B.N: 15890/89, K.T: 08.07.1993, Erbakan v. Turkey, B.N: 59405/00, K.T: 06.07.2006, p. 56.

¹⁰⁹ “Tek bir etnik gruba yöneltilen bu tür genel ve ağır saldırıların, Sözleşmenin temel değerleriyle, özellikle hoşgörü, sosyal barış ve ayrımcılık yapmama ilkesiyle bağdaşmadığını...” AİHM, Ivanov v. Russia, B.N: 35222/04, K.T: 20.02.2007; “Holokost'u inkâr eden, kurbanlara küçümseyici bir yaklaşım gösteren, toplumdaki Yahudilere karşı ön yargıyı besleyen ve yerleşik tarihi gerçeklerle çelişen bir ifadeler...” Pastörs v. Germany, BN:55225/14, K.T:03.01.2020, p. 36-37; “Kendi bağlamlarında veya daha genel bağlamda doğru bir şekilde yorumlandığında ve değerlendirildiğinde ‘şiddete doğrudan’ veya ‘dolaylı’ olarak bir ‘çağrı’ ya da ‘ifadenin şiddet, nefret veya hoşgörüsüzlüğün bir gereğesi’ olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği: Mahkeme, bu konuyu incelerken, etnik, dini veya başka herhangi bir gruba saldıran veya onları aşağılayan ‘kategorik’ ifadelerle özellikle duyarlıdır.” Zemmour v. France, B.N:63539/19, K.T:20.12.2022, p. 52.

bir şiddet çağrısı bulunmalı ya da ifadenin acil ve ciddi sonuçlar doğuracağı makul biçimde ortaya konulmalıdır¹¹⁰.

B. MAHKEMENİN CİNSEL YÖNELİME İLİŞKİN NEFRET SÖYLEMİNE YAKLAŞIMI

AİHM'nin cinsel yönelime ilişkin söylemlere yaklaşımı, nefret söylemi kavramının kapsamının tarihsel olarak genişlemesi süreciyle paralel biçimde gelişmiştir. Başlangıçta nefret söylemi ağırlıklı olarak ırk, din ve etnik köken temelli ifadelerle sınırlı bir çerçevede ele alınırken, Mahkeme içtihadı da bu dar çekirdek alanla uyumlu bir hassasiyet göstermiştir. Ancak nefret söyleminin, yalnızca tarihsel olarak kitlesel şiddet deneyimleriyle bağlantılı söylemlerle sınırlı olmayan; çağdaş toplumlarda farklı kırılgan grupları hedef alan dışlayıcı ve aşağılayıcı ifade biçimlerini de kapsayan bir olgu olarak kavramsallaştırılmasıyla birlikte, cinsel yönelime ilişkin söylemler de bu değerlendirme alanına dâhil olmaya başlamıştır¹¹¹. Bu bağlamda Mahkeme, LGBTİQ+ bireyleri, toplum içerisinde ortak bir özellik temelinde tanımlanabilen ve bu nedenle yapısal ayrımcılığa açık bir grup olarak kabul etmekte; bu kabul doğrultusunda cinsel yönelime ilişkin ifadeleri yalnızca bireysel kanaat açıklamaları olarak değil, belirli bir topluluğu hedef alan ve dışlayıcı etki doğurabilen söylemler olarak ele almaktadır.

Mahkemenin bu tür ifadelere yaklaşımı, zaman içinde aşamalı içtihat dönüşümünü göstermektedir. İlk dönem kararlarında ifade özgürlüğünün korunmasına öncelik veren daha temkinli bir tutum benimsenmiştir. Ancak ilerleyen süreçte, cinsel yönelime dayalı aşağılayıcı ve dışlayıcı söylemlerin demokratik toplum düzeni bakımından taşıdığı yapısal zarar potansiyeli daha açık biçimde vurgulanmaya başlanmıştır. Bu dönüşüm ani değildir. Nefret söylemi kavramının kapsamının genişlemesine paralel olarak gelişen kademeli ve bağlamsal bir yargısal inşa süreci söz konusudur.

Bu gelişim, Mahkeme'nin ifade özgürlüğüne ilişkin genel yaklaşımından bağımsız değildir. Nitekim Mahkeme, ifade özgürlüğünün mutlak bir hak olmadığını istikrarlı biçimde vurgulamaktadır. Bununla birlikte bu özgürlüğün demokratik toplum düzeni bakımından taşıdığı kurucu önemi de sürekli olarak hatırlatmaktadır. Özellikle *Handyside v. Birleşik Krallık* kararından itibaren Mahkeme, ifade özgürlüğünün yalnızca kabul gören veya zararsız görülen düşüncelerle sınırlı olmadığını açıkça ortaya koymuştur¹¹². Mahkeme'ye göre ifade özgürlüğü, devletin veya toplumun bir kesiminin rahatsız edici,

¹¹⁰ AİHM, Case of Erdoğan and Ince v. Turkey, B.N:25067/94, K.T:08.07.1999, Concurring Opinion of Judge Bonello. Benzer şekilde *Sanchez/Fransa* kararında Mahkeme, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin özel raportörünün görüşüne atıf yapmıştır. Bu görüşe göre nefret söylemi ancak şiddeti teşvik ettiği ve açık ve mevcut bir tehlike oluşturduğu durumlarda cezalandırılmalıdır. Ancak dikkat çekici olan husus şudur. Mahkeme, somut olayda başvuranın ifadelerini bu ölçüte göre değerlendirmemiştir. İfadelerin açık ve mevcut bir tehlike doğurup doğurmadığını belirleyici bir kriter olarak kullanmamıştır. Buna rağmen başvuranın cezalandırılmasını ifade özgürlüğünün ihlali olarak görmemiştir. Bu durum, müdahalenin açık ve mevcut tehlike testine değil, daha geniş bir değerlendirmeye dayandığını göstermektedir. Nitekim uygulanan yaptırım, soyut tehlike anlayışına daha yakın bir nitelik taşımaktadır. AİHM, *Sanchez v. France*, B.N: 45581/15, K.T: 15.05.2023, p. 72.

¹¹¹ ÖLÇEK, s. 174.

¹¹² AİHM, *Handyside v. The United Kingdom*, 07.12.1976, 5493/72, p. 49; *Lingens v. Austria*, 08.07.1986, 9815/82, p. 41, 42; *The Sunday Times v. The United Kingdom*, (no. 1), 26.04.1979, 6538/74, p. 65.; *Müller and Others v. Switzerland*, 24.05.1988, 10737/84, p. 27; *Perinçek v. Switzerland*, 17.12.2013, 27510/08, p. 196.

şoke edici veya tedirgin edici bulduğu fikirleri de kapsar¹¹³. Bu yaklaşım, çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik ilkelerinin demokratik toplumun temel unsurları olduğunu kabul eden anlayışa dayanmaktadır¹¹⁴.

Bu genel çerçeve, özellikle dinî ve ahlaki temelli ifadeler bakımından özel bir önem taşımaktadır. Zira bu tür söylemler çoğu zaman hâkim toplumsal değerlerle çatışabilir. Bu nedenle cinsel yönelime ilişkin ifadeler değerlendirilirken iki farklı değer arasında bir denge kurulması gerekir. Bir yanda bireylerin insan onuru ve eşitliği korunmalıdır. Diğer yanda ise çoğulcu toplum yapısının gerektirdiği ifade özgürlüğü güvence altına alınmalıdır.

Bununla birlikte Mahkeme'nin son dönem içtihadı incelendiğinde, bu denge bakımından belirli bir yönelimin ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi davalarında, antisemitik söylemlerde olduğu gibi 17. maddeye yönelen bir eğilim dikkat çekmektedir. Bu eğilim, bazı ifadelerin 10. madde kapsamında esastan incelenmemesi sonucunu doğurmaktadır.

Anılan durum, ifade özgürlüğü bakımından klasik dengeleme yönteminin daralmasına yol açmaktadır. Zira 17. maddenin uygulanması hâlinde Mahkeme, orantılılık incelemesine geçmemektedir. Böylece cinsel yönelime ilişkin bazı ifadeler, somut bağlamı ve etkileri değerlendirilmeden doğrudan koruma dışında bırakılabilmektedir¹¹⁵. Nihayetinde cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi bakımından, ifade özgürlüğü kapsamında yapılan klasik dengeleme incelemesinin daraldığı görülmektedir.

1. Mahkeme İchtihadında Cinsel Yönelime İlişkin Söylemlere Yönelik Temkinli ve Bağlamsal Erken Dönem Yaklaşım

AİHM'nin cinsel yönelime ilişkin ifadeleri ele alış biçimi, zaman içerisinde bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümün ilk aşamasında Mahkeme, söz konusu ifadeleri doğrudan “nefret söylemi” kategorisi altında değil; bağlama bağlı olarak ifade özgürlüğü çerçevesinde tartışmış, müdahaleleri ise çoğunlukla demokratik toplumda gereklilik ölçütü üzerinden değerlendirmiştir.

Bu yaklaşımın tipik örneğini *Vejdeland ve Diğerleri v. İsveç* kararı oluşturmaktadır. Davaya konu olayda başvuruçular, bir okul binasına girerek öğrencilerin dolaplarına yaklaşık yüz adet broşür bırakmışlardır. Broşürlerde eşcinselliğin ahlaken yıkıcı olduğu, HIV/AIDS'in yayılmasında eşcinsel yaşam tarzının temel rol oynadığı ve eşcinsel hareketlerin pedofiliyi meşrulaştırmaya çalıştığı yönünde ifadeler yer almaktaydı¹¹⁶.

¹¹³ SADURSKI, s. 39; SCANLON, s. 215.

¹¹⁴ ALTIPARMAK, s. 96.

¹¹⁵ ÖLÇEK, s. 175.

¹¹⁶ AİHM, *Vejdeland v. Sweden*, 1813/07, 09/02/2012, p. 1.

Ulusal mahkemeler başvurucuları “bir gruba karşı düşmanca duyguları teşvik etme” suçundan mahkûm etmiş; temyiz sürecinin ardından başvurucular Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvurarak ifade özgürlüklerinin ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir.

Mahkeme, başvuruyu kabul edilemez bularak AİHS’nin 10. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Kararda özellikle şu hususlar belirleyici görülmüştür: Broşürlerin hassas ve kırılğan bir yaş grubuna yönelik olması; öğrencilerin bu iletileri reddetme veya kaçınma imkânına sahip olmamaları; ifadelerin başvurucuların kendi okulları dışında, gizlice dağıtılması; ayrıca kullanılan söylemlerin doğrudan “şiddet çağrısı içermese dahi” ciddi biçimde aşağılayıcı ve ön yargı üretici nitelik taşıması¹¹⁷.

Bununla birlikte Mahkeme, söz konusu ifadeleri açık biçimde “nefret söylemi” olarak nitelendirmekten kaçınmış; bunları daha ziyade “ciddi ve ön yargılı ithamlar” olarak tanımlamayı tercih etmiştir. Bu tutum, karara eşlik eden ayrı görüşlerde eleştirilmiştir. Yargıçlar Yudkivska ve Villiger, Mahkeme’nin bu dosyada cinsel yönelime ilişkin söyleme ilişkin içtihadını netleştirme fırsatını kaçırdığını; özellikle değerlendirmeyi büyük ölçüde okul ortamına ve gençlerin kırılğanlığına indirgemesinin, aynı ifadelerin başka mecralarda ifade özgürlüğü kapsamında korunabileceği yönünde sorunlu bir izlenim yarattığını belirtmişlerdir¹¹⁸. Nitekim söz konusu yargıçlara göre eşcinselleri “sapık” olarak damgalayan veya AIDS’in yayılmasından sorumlu tutan ifadeler, bağlamdan bağımsız biçimde Sözleşme’nin temel değerleriyle bağdaşmamaktadır¹¹⁹.

Bu yönüyle *Vejdeland* kararı, Mahkeme’nin cinsel yönelime ilişkin söylemleri henüz temkinli ve bağlamsal bir çerçevede ele aldığı erken dönemi yansıtmaktadır. Kararda belirleyici olan, ifadenin içeriğinden ziyade somut olayın bağlamıdır. Özellikle mağdurların kırılğanlığı ve iletilerin iletilme biçimi öne çıkarılmıştır. Bu durum, Mahkeme’nin henüz söylemin niteliğine dayalı kategorik bir sınıflandırma yapmaktan kaçındığını göstermektedir¹²⁰.

Nitekim Mahkeme, söz konusu ifadelerin açıkça aşağılayıcı ve damgalayıcı olmasına rağmen, bunları doğrudan “nefret söylemi” olarak nitelendirmemiştir. Bu tercih, içtihadın bu aşamasında 17. maddeye dayalı otomatik bir dışlama mekanizmasının işletilmediğini ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle Mahkeme, bu dönemde hâlen 10. madde çerçevesinde bağlamsal bir dengeleme yapmayı tercih etmektedir.

Bu nedenle *Vejdeland* kararı, yalnızca bir başlangıç örneği değil; aynı zamanda Mahkeme’nin henüz içerik temelli bir yasaklama modeline geçmediği bir eşik noktası olarak da değerlendirilebilir. Daha sonraki içtihatlarda gözlenen genişleme ve kategorik değerlendirme eğilimi dikkate alındığında, bu kararın görece sınırlı ve ihtiyatlı bir yaklaşımı temsil ettiği daha açık biçimde ortaya çıkmaktadır.

¹¹⁷ *Vejdeland v. Sweden*, p. 8.

¹¹⁸ *Vejdeland v. Sweden*, Concurring Opinion of Judge Yudkivska Joined by Judge Villiger.

¹¹⁹ *KITSOU*, s. 220.

¹²⁰ *JOHNSON*, s. 302.

Mahkeme'nin yaklaşımı, *Molnar v. Romanya* kararıyla birlikte belirgin biçimde farklılaşmıştır. Başvurucu Molnar, kamuya açık alanlarda astığı posterlerde eşcinsel bireyleri hedef alan sloganlar kullanmıştır. Bu sloganlardan biri “Romanya’ya çocuklar lazım, eşcinseller değil!” şeklindedir. Başvurucu, ulusal mahkemelerce mahkûm edilmesinin ardından, ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla Mahkeme’ye başvurmuştur¹²¹.

AİHM, bu dosyada, önceki içtihadından farklı olarak, başvuruyu AİHS'nin 10. maddesi kapsamında esasa girmeksizin, doğrudan 17. madde çerçevesinde değerlendirmiştir. Mahkeme, söz konusu ifadelerin eşcinsel bireylere yönelik açık biçimde nefret uyandırmayı amaçladığını, kamu düzenini tehdit ettiğini ve demokratik toplumun temel değerleriyle bağdaşmadığını tespit etmiştir. Bu nedenle ifade özgürlüğüne dayanılarak böyle bir söylemin meşrulaştırılmayacağını belirterek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur¹²².

Bu yönüyle *Molnar* kararı, Mahkeme'nin cinsel yönelime ilişkin söylemlere yaklaşımında belirgin bir “yön değişimini” ortaya koymaktadır. Mahkeme, önceki içtihadında ağırlıklı olarak bağlamsal değerlendirme ve orantılılık incelemesine yer verirken, bu kararda içerik temelli bir dışlama yaklaşımına yönelmiştir. Nitekim söz konusu ifadeler, somut bağlamdan bağımsız olarak demokratik toplumun temel değerleriyle bağdaşmaz kabul edilmiş ve bu nedenle 17. madde kapsamında doğrudan koruma dışında bırakılmıştır¹²³. Bu durum, Mahkeme'nin cinsel yönelime ilişkin belirli söylem türlerini artık kategorik olarak değerlendirmeye başladığını göstermektedir. Böylece karar, cinsel yönelime dayalı nefret söyleminin, antisemitik söylemlerde olduğu gibi, belirli koşullarda 10. madde kapsamında bir dengeleme incelemesine dahi tabi tutulmaksızın “dışlanabileceğini” ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, *Molnar* kararında ise belirli söylemlerin doğrudan koruma dışında bırakılabileceğine ilişkin ilk güçlü işaret ortaya çıkmıştır. Ancak bu karar hâlen tekil ve istisnai bir görünüm taşımaktadır.

2. Mahkeme'nin Cinsel Yönelime İlişkin Nefret Söylemine Dair Yaklaşımının Belirginleşmesi

AİHM'nin cinsel yönelime ilişkin nefret içeren ifadeleri değerlendirme biçimi, özellikle 2010'lu yılların sonundan itibaren daha sistematik ve öngörülebilir bir yapıya kavuşmuştur. Bu dönemde Mahkeme, önceki içtihadında görülen bağlamsal ve temkinli yaklaşımı aşmış, cinsel yönelime ilişkin

¹²¹ AİHM, *Molnar v. Romania*, 6637/06, 23/10/2012.

¹²² Posterlerdeki sloganlardan biri şöyledir: “Romanya’ya çocuklar lazım eşcinseller değil!” Guide on Article 17 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe, [https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2532020134710HAKLARI%20K%C3%96T%C3%96T%C3%96T%20KULLANMA%20YASA%C4%9EI%20\(17.%20MADDE\)%20REHBER%C4%B0.pdf](https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2532020134710HAKLARI%20K%C3%96T%C3%96T%C3%96T%C3%96T%20KULLANMA%20YASA%C4%9EI%20(17.%20MADDE)%20REHBER%C4%B0.pdf), (E.T. 29.08.2025).

¹²³ Guide on Article 17 of the European Convention, [https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2532020134710HAKLARI%20K%C3%96T%C3%96T%C3%96T%20KULLANMA%20YASA%C4%9EI%20\(17.%20MADDE\)%20REHBER%C4%B0.pdf](https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2532020134710HAKLARI%20K%C3%96T%C3%96T%C3%96T%20KULLANMA%20YASA%C4%9EI%20(17.%20MADDE)%20REHBER%C4%B0.pdf), (E.T. 29.08.2025).

söylemleri normatif düzeyde konumlandırmaya ve bunları ifade özgürlüğü rejimi içinde belirli kategorilere ayırmaya başlamıştır.

Bahsedilen dönüşümün en belirgin biçimde ortaya çıktığı kararların başında *Lilliendahl v. İzlanda* gelmektedir. Başvuru, bir belediye meclisinin LGBTİQ+ bireylere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin güçlendirilmesine ilişkin kararının ardından kamuoyunda başlayan tartışmalar bağlamında gündeme gelmiştir. Söz konusu kararın eleştirildiği çevrim içi bir platformda başvuru, eşcinsel bireyleri “cinsel sapkın” olarak nitelendiren ifadeler kullanmış; bunun üzerine İzlanda mahkemeleri, bir kişi veya grubu cinsel yönelimi nedeniyle alenen aşağılamayı suç sayan ceza hükmü uyarınca başvuruca mahkûm etmiştir¹²⁴.

Başvuruca, bu mahkûmiyetin AİHS'nin 10. maddesinde güvence altına alınan ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Mahkeme, öncelikle ifadelerin Sözleşme'nin 17. maddesi kapsamında tamamen koruma dışında bırakılıp bırakılamayacağını değerlendirmiş; ancak bu hükmün yalnızca istisnai ve en ağır vakalarda uygulanabileceğini vurgulamıştır. Mahkeme'ye göre, 17. maddenin devreye sokulabilmesi için ifadelerin açıkça şiddeti veya nefreti teşvik ettiğinin ya da Sözleşme'nin koruduğu hakları ortadan kaldırmayı amaçladığının derhâl anlaşılması gerekir¹²⁵.

Bu değerlendirme sonucunda Mahkeme, başvuruca'nın ifadelerini “son derece ön yargılı ve incitici” bulmakla birlikte, bunların 17. maddenin uygulanmasını gerektirecek ağırlıkta olmadığına karar vermiş; dolayısıyla başvuruca'nın 10. madde kapsamında incelenebileceğini kabul etmiştir.

Esasa ilişkin değerlendirmede Mahkeme, nefret söylemlerini açık biçimde iki kategoriye ayırmıştır¹²⁶. Buna göre: (i) Sözleşme'nin temel değerlerini ortadan kaldırmayı hedefleyen ağır nefret söylemi biçimleri, hakların kötüye kullanılması yasağı uyarınca baştan itibaren koruma dışında bırakılabilir; (ii) Daha az ağır nitelikteki nefret söylemleri ise, 10. maddenin ikinci fıkrası uyarınca, demokratik bir toplumda gerekli olması hâlinde sınırlandırılabilir.

Mahkeme, başvuruca'nın ifadelerini ikinci kategori içinde değerlendirmekle birlikte, bu söylemlerin açık biçimde eşcinsel bireylere yönelik hoşgörüsüzlüğü ve dışlayıcı tutumları beslediğini belirterek nefret söylemi niteliği taşıdığını açıkça kabul etmiştir¹²⁷. Bu yönüyle *Lilliendahl* kararı, Mahkeme'nin *Vejdeland* kararında kaçındığı kavramsallaştırmayı bu kez doğrudan benimsemesi bakımından önemli bir kırılma noktasını temsil etmektedir.

Mahkeme ayrıca, ulusal mahkemelerin başvuruca'nın ifade özgürlüğü ile LGBTİQ+ bireylerin özel hayatlarına saygı hakkı arasında somut bir dengeleme yaptığını; kullanılan ifadelerin belediye kararına yönelik meşru bir eleştiriyle neredeyse hiçbir bağlantı taşımadığını ve kamusal tartışmaya katkı

¹²⁴ AİHM, *Lilliendahl v. Iceland*, 29297/18, 12.05.2020.

¹²⁵ SOTTIAUX, s. 1194.

¹²⁶ *Lilliendahl v. Iceland*, p. 27-38.

¹²⁷ *Lilliendahl v. Iceland*, p. 39.

sunmak için bu derece aşağılayıcı bir dilin zorunlu olmadığını vurgulamıştır¹²⁸. Bu nedenle ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin kanunla öngörüldüğü, meşru bir amaç güttüğü ve demokratik bir toplumda gerekli olduğu sonucuna varılmıştır¹²⁹.

Mahkeme'nin bu yaklaşımı, aynı yıl verilen *Ayoub ve Diğerleri v. Fransa* kararıyla daha ileri bir boyuta taşınmıştır¹³⁰. Bu davada Mahkeme, aşırı sağcı bazı oluşumların idari kararlarla feshedilmesine ilişkin başvuruyu incelemiş; *Jeunesses Nationalistes* adlı örgütün Müslüman göçmenlere, Yahudilere ve eşcinsel bireylere yönelik şiddet içerikli nefret ve ayrımcılığı teşvik eden ideolojik söylemlerini değerlendirmiştir.

Mahkeme, eşcinsel evliliğe karşı kullanılan düşmanca ve şiddet çağrışimli propaganda materyallerinin demokratik toplumun temelini oluşturan hoşgörü, çoğulculuk ve ayrımcılık yasağı ilkeleriyle açıkça bağdaşmadığını belirterek, örgütlenme özgürlüğünün Sözleşme'nin 17. maddesi anlamında kötüye kullanıldığı sonucuna varmıştır¹³¹. Bu nedenle başvuruyu, 10. madde ışığında incelenen 11. madde (toplantı ve dernek kurma özgürlüğü) bakımından kabul edilemez bulmuştur¹³².

Bu kararlar birlikte değerlendirildiğinde, Mahkeme'nin cinsel yönelime ilişkin nefret söylemlerine yaklaşımında belirgin bir yönetsel dönüşümün başladığı görülmektedir. Nitekim önceki içtihatla Mahkeme, bu tür ifadeleri ağırlıklı olarak 10. madde kapsamında ve bağlamsal unsurları dikkate alan bir orantılılık incelemesi çerçevesinde değerlendirmekteydi. *Lilliendahl* kararında da Mahkeme, her ne kadar başvurucunun ifadelerini açık biçimde nefret söylemi olarak nitelendirmiş olsa da, başvuruyu 10. madde kapsamında incelemeye devam etmiş ve 17. maddenin yalnızca istisnai durumlarda uygulanması gerektiğini özellikle vurgulamıştır. Buna karşılık *Ayoub* kararıyla birlikte Mahkeme'nin yaklaşımında daha belirgin bir 'kategorikleşme' eğilimi ortaya çıkmıştır. Mahkeme, demokratik toplumun temel değerleriyle bağdaşmadığını düşündüğü belirli söylem biçimlerini, artık yalnızca sınırlandırılabilir ifadeler olarak değil, Sözleşme korumasının kötüye kullanılması bağlamında değerlendirmeye başlamıştır. Böylece 17. madde, istisnai ve münferit bir araç olmanın ötesine geçerek, cinsel yönelime ilişkin nefret söylemleri bakımından daha sistematik bir işlev kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu dönem, bağlamsal dengeleme modelinden kategorik dışlama yaklaşımına geçiş sürecini temsil etmektedir¹³³.

¹²⁸ Lilliendahl v. Iceland, p. 44-48.

¹²⁹ VOORHOOF, ECtHR: Carl Jóhann Lilliendahl v. Iceland, <https://backoffice.biblio.ugent.be/download/8675681/8675682> (E.T. 29.08.2025).

¹³⁰ AİHM, Ayoub and Others v France, 77400/14, 8/10/2020.

¹³¹ SOTTIAUX, s. 1194.

¹³² Ayoub and Others v France, p. 139.

¹³³ BOLLEYER, SCHROEDER, s. 18.

3. Mahkeme İçtihadında Cinsel Yönelime İlişkin Nefret Söyleminin Net Bir Biçimde Sözleşme Koruması Dışına Çıkarılması

AİHM'nin cinsel yönelime dayalı nefret söylemine ilişkin içtihadı, *Lenis v. Yunanistan* kararıyla yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Söz konusu karar, hakların kötüye kullanılması yasağını cinsel yönelime ilişkin söylemler bağlamında açık ve doğrudan biçimde uygulaması bakımından, önceki içtihat çizgisine kıyasla niteliksel bir dönüşümü ifade etmektedir¹³⁴. Bu yaklaşım, Mahkemenin cinsel yönelime dayalı nefret söylemini artık yalnızca ifade özgürlüğünün sınırları içinde dengeleme konusu olarak ele almakla yetinmediğini; belirli koşullar altında bu tür ifadeleri AİHS koruması dışında bırakılabilecek bir söylem kategorisi olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

Başvurucu *Lenis*, olay tarihinde Yunan Ortodoks Kilisesi'nde metropolit sıfatını taşıyan yüksek rütbeli bir din adamıdır. Dava konusu olay, Yunan Parlamentosu'nda aynı cinsiyetten çiftler için medeni birliktelik kurumunun kabulüne ilişkin yasa tasarısının tartışıldığı dönemde gerçekleşmiştir. Bu süreçte başvurucu, kişisel bloğunda yayımladığı bir yazıda eşcinsel bireylere yönelik sert, aşağılayıcı ve dışlayıcı ifadeler kullanmış; söz konusu yazıda eşcinsel bireyler "toplumun pislikleri" şeklinde nitelendirilerek kamusal alandan dışlanmaları gerektiği yönünde hedef gösterici söylemlere yer verilmiştir. Metin kısa süre içinde çeşitli medya organlarında yeniden yayımlanarak geniş bir kamuoyuna ulaşmıştır¹³⁵.

Gelen tepkiler üzerine başvurucu ikinci bir yazı kaleme alarak, önceki ifadelerinin esasen belirli siyasetçilere yönelik olduğunu, eşcinsel bireyleri hedef almadığını ve "tükürün" gibi ifadelerin mecazi anlam taşıdığını ileri sürmüştür. Buna rağmen ulusal mahkemeler, kullanılan dilin bağlamı ve etkisi itibarıyla eşcinsel bireyleri hedef alan nefret ve düşmanlık çağrısı niteliği taşıdığı sonucuna varmış; başvurucuyu cinsel yönelim temelinde bir gruba karşı şiddet veya nefrete alenen teşvik suçundan mahkûm etmiştir¹³⁶.

Başvurucu, AİHM önünde mahkûmiyetin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri sürerken; Yunan Hükümeti, başvurunun 17. madde uyarınca reddedilmesi gerektiğini savunmuştur. Mahkeme, her ne kadar klasik içtihadına uygun biçimde ifade özgürlüğünün demokratik toplumdaki merkezi rolünü ve *Handyside* kararında vurgulanan "rahatsız edici, sarsıcı ve şoke edici" fikirlerin de korunması gerektiğini hatırlatsa da, somut olay bakımından bu ilkenin uygulanamayacağı sonucuna varmıştır¹³⁷.

Mahkeme, yazının içeriğini, tonunu ve yayımlandığı bağlamı birlikte değerlendirerek ifadelerin açık biçimde nefret söylemi oluşturduğunu ve 'şiddeti teşvik'¹³⁸ edici nitelik taşıdığını kabul etmiştir.

¹³⁴ AİHM, *Lenis v. Greece*, 47833/20, 27.06.2023.

¹³⁵ *Lenis v. Greece*, p. 1-8.

¹³⁶ *Lenis v. Greece*, p. 8-11.

¹³⁷ *Lenis v. Greece*, p. 50-53.

¹³⁸ "Şiddete teşvik edici" nitelendirmesi, Amerikan anayasa hukukunda geliştirilen "açık ve mevcut tehlike" (clear and present danger) testinin nefret söylemine ilişkin Mahkeme içtihadında uygulandığı anlamına gelmemektedir. Söz konusu test, özellikle *Brandenburg v. Ohio* kararıyla birlikte, bir ifadenin sınırlandırılabilmesi için yalnızca şiddete teşvik edici

Bu değerlendirmede özellikle üç husus belirleyici olmuştur: başvuruçunun toplum üzerindeki yüksek sembolik ve kurumsal etkisi; ifadelerin internet yoluyla geniş kitlelere ulaşabilir olması ve hedef alınan grubun -eşcinsel bireylerin- tarihsel olarak ayrımcılığa ve şiddete maruz kalan, bu nedenle özel korumaya ihtiyaç duyan bir azınlık teşkil etmesi¹³⁹.

Mahkeme, başvuruçunun ifadeleri mecazi anlamda kullandığı yönündeki savunmasını ikna edici bulmamış; kullanılan dilin bağlam içinde doğrudan fiziksel ve toplumsal dışlamaya çağrı niteliği taşıdığı sonucuna ulaşmıştır. Bu noktada Mahkeme, söz konusu söylemin yalnızca incitici veya aşağılayıcı olmanın ötesine geçtiğini; eşcinsel bireylerin insanlık onurunu ve insan doğasına aidiyetini inkâr eden bir düzeye ulaştığını tespit etmiştir. Bu nedenle ifadelerin artık 10. maddenin koruyucu çerçevesi içinde değerlendirilemeyeceği belirtilmiş ve 17. madde doğrudan uygulanarak başvuru kabul edilemez bulunmuştur¹⁴⁰.

Lenis kararı, Mahkemenin konuyla ilgili önceki içtihatlarından farklılaşmaktadır. Mahkeme, özellikle *Lilliendahl v. İzlanda* davasına atıfla, orada kullanılan ifadelerin her ne kadar cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi teşkil etse de “şiddete açık çağrı” içermemesi ve başvuruçunun toplumsal etki gücünün sınırlı olması nedeniyle 17. maddenin uygulanmadığını hatırlatmıştır. *Lenis* davasında ise bu unsurların tamamının mevcut olduğu kabul edilmiştir¹⁴¹.

*içerik taşımaması yeterli görmemekte; aynı zamanda bu ifadenin “pek yakında” gerçekleşmesi beklenen hukuka aykırı bir eylemi doğrudan ve “yüksek” olasılıkla meydana getirecek nitelikte olmasını aramaktadır. Bu bağlamda test, zaman bakımından yakınlık (imminence) ve sonuç bakımından yüksek olasılık (likelihood) unsurlarını birlikte gerektiren oldukça dar ve katı bir müdahale eşiği öngörmektedir. Buna karşılık nefret söylemi davalarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında bu tür bir yakınlık ve kaçınılmazlık analizi sistematik bir kriter olarak benimsenmemiştir. Mahkeme, nefret söylemi veya şiddete teşvik iddialarını değerlendirirken, ifadenin “somut olarak” “pek yakında” gerçekleşecek bir hukuka aykırı eyleme yol açıp açmayacağını belirleyici bir koşul olarak aramamaktadır. Bunun yerine Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde yürütülen orantılılık incelemesine dayanmaktadır. Ancak burada özellikle vurgulanması gereken husus, Mahkeme’nin “şiddete teşvik edici” nitelendirmesini, somut ve yakın bir tehlikenin varlığına bağlamamasıdır. Başka bir ifadeyle Mahkeme, bir ifadenin kısa süre içinde gerçekleşmesi muhtemel bir zararı doğurup doğurmadığını belirleyici bir ölçüt olarak aramamakta; somut bir tehlike ortaya konulmamış olsa dahi müdahaleyi meşru kabul edebilmektedir. Mahkeme’nin bu yaklaşımı, üç aşamalı testin son aşaması olan “demokratik bir toplumda gereklilik” incelemesi kapsamında şekillenmektedir. Bu aşamada Mahkeme, müdahalenin bir “zorlayıcı sosyal ihtiyacı” karşılayıp karşılamadığını değerlendirmektedir. Bununla birlikte uygulamada, nefret söylemine ilişkin davalarda bu değerlendirme çoğu zaman varsayımsal bir zeminde yapılmaktadır. Nitekim Mahkeme, nefret söyleminin toplumda azınlık grupların ötekileştirilmesine, dışlanmasına ve korku içinde yaşamalarına yol açabileceği kabulünden hareket etmektedir. Bu kabul, somut olayda ortaya çıkmış bir zarar tehlikesinden ziyade, potansiyel ve soyut bir tehlike varsayımına dayanmaktadır. Bu durum, Mahkeme’nin nefret söylemi alanında fiilen bir “önleyici müdahale” yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Zira somut bir tehlikenin gerçekleşmesi ya da yakın bir şekilde ortaya çıkması aranmaksızın, yalnızca ifadenin içeriği ve olası etkileri üzerinden müdahale meşru kabul edilmektedir. Bu yaklaşım, klasik anlamda sıkı bir “zorlayıcı sosyal ihtiyaç” denetiminin zayıflamasına yol açmaktadır. Nitekim başvuranlar çoğu zaman müdahalenin baskın bir toplumsal ihtiyaca dayanmadığını ileri sürmekte; ancak Mahkeme, nefret söyleminin potansiyel zararlarına yaptığı vurgu ile bu itirazları sınırlı ölçüde dikkate almaktadır. Örneğin *Garaudy v. Fransa* kararında başvuran, müdahalenin “zorlayıcı sosyal ihtiyaç” koşulunu karşılamadığını ileri sürmüştü; buna rağmen Mahkeme, başvuruçuyu 17. madde kapsamında değerlendirerek esasa girmeksizin reddetmiştir. Bu tür kararlar, nefret söylemi alanında orantılılık ve gereklilik denetiminin yerini giderek daha geniş ve soyut bir tehlike varsayımına bıraktığını göstermektedir. Dolayısıyla Mahkeme’nin “şiddete teşvik edici” nitelendirmesi, açık ve mevcut tehlike testine özgü somutluk ve yakınlık unsurlarını içermemekte; aksine, soyut ve potansiyel zarar ihtimallerine dayalı daha geniş bir müdahale alanı yaratmaktadır. Detaylı açıklamalar için bkz: AYDIN, s. 368; ÖLÇEK, İnsan Hakları Perspektifinden, s. 250 vd.*

¹³⁹ *Lenis v. Greece*, p. 41-49.

¹⁴⁰ *Lenis v. Greece*, p. 52-58.

¹⁴¹ BOLLIER, SCHROEDER, s. 18.

Ne var ki, AİHM'nin *Lenis* kararında 17. maddeyi bu şekilde uygulaması çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Öncelikle bu yaklaşım, başvuruçunun kendisini “mazlum” konumuna yerleştirmesine ve bu konum üzerinden takipçileri nezdinde daha geniş bir etki alanı yaratmasına imkân tanımıştır. İkinci olarak, Mahkeme'nin yaklaşımı, demokratik toplumda öncelikle tercih edilmesi gereken karşı konuşma gibi alternatif araçları yeterince dikkate almamıştır. Üçüncü olarak ise söz konusu yöntem, LGBTİQ+ bireylere yönelik toplumsal damgalamayı azaltmak yerine başvuruçunun mağduriyet söylemini güçlendirme riskini beraberinde getirmektedir.

Bunun ötesinde, Mahkeme'nin “şiddete teşvik” unsuruna ilişkin gerekçesi de yeterince ikna edici görünmemektedir. Özellikle “onlara tükürün” ifadesinin Yunancada mecazi mi yoksa “lafzî” anlamda mı kullanıldığına ilişkin bir dilsel ve bağlamsal analiz yapılmaksızın doğrudan şiddet çağrısı olarak değerlendirilmesi tartışmalıdır. Benzer şekilde, “karartın” ifadesinin siyasetçilere yönelik olduğu ulusal mahkemelerce belirtilmiş olmasına rağmen AİHM'nin bu yorumu eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutmaksızın benimsemesi de dikkat çekmektedir. Oysa 17. maddenin uygulanması istisnai nitelikte olup, ifadenin gerçekten şiddet çağrısı içerip içermediğinin daha kapsamlı bir incelemeye konu edilmesi gerekirdi.

Lenis kararında dikkat çeken bir diğer husus, Mahkeme'nin *Lilliendahl* davasıyla yaptığı karşılaştırmadır. AİHM, *Lilliendahl* kararında kullanılan ifadelerin nefret söylemi niteliği taşımasına rağmen açık bir şiddet çağrısı içermediğini ve başvuruçunun toplumsal etkisinin sınırlı olduğunu belirtmiş; buna karşılık *Lenis* davasında ifadelerin ulusal basın yoluyla geniş bir kitleye ulaşmasını ve şiddete teşvik unsuru taşıdığını gerekçe göstererek 17. maddeyi uygulamıştır.

Davada Mahkeme'nin 17. maddeye başvurması, ifade özgürlüğünün sınırlandırılması bakımından ek sorunlar doğurmaktadır. Zira bu yaklaşım, normalde 10. maddenin ikinci fıkrası kapsamında yapılması gereken gereklilik ve orantılılık denetiminden fiilen kaçınılması sonucunu doğurmakta ve bunun yerine hakların kötüye kullanılması yasağını devreye sokmaktadır. Bu durum hem şiddete teşvik unsurunun tartışmalı yorumu hem de alternatif sınırlama araçlarının yeterince değerlendirilmemesi bakımından eleştiriye açıktır. Demokratik toplum düzeninde “rahatsız edici, şok edici veya sarsıcı” nitelikteki ifadelerin de korunması gerektiği yönündeki temel ilke göz önünde bulundurulduğunda, 17. maddenin istisnai niteliğinin daha dikkatli bir şekilde gözetilmesi gerektiği açıktır¹⁴².

Lenis kararı, konuya ilişkin gelişim çizgisinin ulaştığı son aşamayı göstermesi bakımından özel bir önem taşımaktadır. Nitekim Mahkeme, önceki içtihatlarında geliştirdiği kategorik yaklaşımı bu kez

¹⁴² “Ceza yaptırımını uygulanmasını gerektirecek düzeye ulaşmasa dahi hoşgörüsüz içerikli ifadelere karşı siyasi ve kamusal figürlerin karşı konuşma (counter-speech) yoluyla açık ve güçlü bir tutum sergilemeleri gerektiği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte kanaat önderlerinin karşı konuşmaya aktif biçimde katıldıklarına dair sınırlı kanıt bulunduğu, buna karşılık sivil toplumun bu alanda daha yoğun çaba gösterdiği belirtilmektedir. Her ne kadar örnekler sınırlı olsa da bazı iyi uygulamalar mevcuttur. Mayıs 2016’da Hırvatistan Cumhurbaşkanı Kolinda Grabar-Kitarović, nefret söylemindeki artış üzerine ‘Ustaşa’ rejimini açıkça kınamış ve etnik gruplar arası hoşgörü çağrısında bulunmuştur.” AİHM, Şimunic v. Croatia, 20373/17, 22/01/2019.

çok daha açık ve sert biçimde uygulamış; başvuruyu 10. madde kapsamında esastan incelemeye ve klasik orantılılık denetimine tabi tutmaksızın doğrudan 17. madde çerçevesinde değerlendirmiştir. Böylece cinsel yönelime ilişkin nefret söylemleri bakımından 17. madde, istisnai bir araç olmaktan çıkarak giderek daha merkezî bir işlev üstlenmeye başlamıştır. Bu yönüyle *Lenis* kararı, önceki iki aşamadan belirgin biçimde ayrılmaktadır. *Vejdeland* kararında Mahkeme, ifadeleri bağlamsal unsurlar çerçevesinde değerlendirmiş ve incelemeyi tamamen 10. madde kapsamında yürütmüştür. *Lilliendahl* ve *Ayoub* kararlarında ise Mahkeme, nefret söylemini daha sistematik biçimde kategorize etmeye başlamış; bazı ifade türlerinin 17. madde kapsamında değerlendirilebileceğini açıkça ortaya koymuştur. Ancak bu aşamada Mahkeme hâlen 10. maddeye dayalı klasik dengeleme modelini tamamen terk etmiş değildir. Buna karşılık *Lenis* kararında Mahkeme, 17. maddeyi doğrudan ve belirleyici bir inceleme yöntemi olarak uygulamış; böylece bağlamsal dengeleme modelinden içerik temelli kategorik dışlama yaklaşımına doğru yaşanan dönüşümü daha görünür hâle getirmiştir¹⁴³. Dolayısıyla *Lenis* kararı, Mahkeme'nin cinsel yönelime ilişkin söylemleri artık yalnızca sınırlandırılabilir ifadeler olarak değil; belirli koşullar altında baştan itibaren Sözleşme korumasına layık görülme-yen söylem kategorileri olarak görmeye “net” olarak yöneldiğini göstermektedir¹⁴⁴.

SONUÇ

Cinsel yönelime ilişkin ifadelerin nefret söylemi kategorisi içinde değerlendirilmesi, görece yeni ve kademeli biçimde gelişen bir olgudur. Başlangıçta nefret söylemine ilişkin hukuki düzenlemeler ve içtihatlar ağırlıklı olarak antisemitizm, ırkçılık ve etnik temelli düşmanlıkla mücadele amacıyla şekillenmiş; cinsel yönelim temelli ifadeler ise uzun süre bu koruma alanının dışında kalmıştır. Ancak özellikle yaklaşık son otuz yıldır uluslararası insan hakları belgeleri, ulusal hukuk düzenlemeleri ve bölgesel insan hakları mekanizmalarının etkisiyle bu alanda belirgin bir genişleme yaşanmaktadır.

Bununla birlikte özellikle cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi bakımından mevcut hukuki çerçevenin, ifade özgürlüğü üzerinde önemli bir daraltıcı etki yarattığı görülmektedir. Nitekim Avrupa devletlerinin ceza hukuku düzenlemelerinin büyük çoğunluğu, cinsel yönelime dayalı düşmanlık, aşağılama veya ön yargıyı teşvik eden ifadeleri, somut bir zarar tehlikesi aramaksızın cezalandıran soyut tehlike suçu niteliğinde kaleme alınmıştır. Bu tür düzenlemeler, koruma alanını genişletmekle birlikte, sınırları belirsiz ve yorum yoluyla genişletilmeye elverişli bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ise nefret söylemi kavramının muğlaklaşmasına ve istismara açık hâle gelmesine neden olmaktadır.

AİHM'nin içtihadı da bu eğilimle büyük ölçüde paralel bir yön izlemektedir. Mahkeme, cinsel yönelime ilişkin bazı ifadeleri yalnızca sınırlandırılabilir söylemler olarak değerlendirmekle kalmamakta;

¹⁴³ JOHNSON, Homophobic Hate Speech and Article 17 ECHR: the Evolving Approach of the European Court of Human Rights, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4801753>, (E.T. 29.08.2025).

¹⁴⁴ VOORHOOF, European Court of Human Rights: Amvrosios-Athanasios Lenis v. Greece, s.2. <https://backoffice.biblio.ugent.be/download/01HHDG8Z3EK9AXWF5PQRNAGW13/01HHDGGYW9XG4VXV1YG VATMCQS> (E.T. 02.09.2025).

belirli durumlarda bu ifadeleri AİHS'nin 17. maddesi kapsamında doğrudan koruma alanı dışında bırakmaktadır. Bu yaklaşım, ifade özgürlüğü kapsamında yapılması gereken esasa ilişkin incelemenin ve özellikle orantılılık denetiminin devre dışı kalması sonucunu doğurmaktadır. Böylece cinsel yönelime ilişkin söylemler bakımından ifade özgürlüğünün koruma alanı fiilen daralmaktadır.

Bu gelişim çizgisi, nefret söylemi ile mücadele amacının ötesine geçilerek, belirli ifade kategorilerinin içerikleri itibarıyla baştan dışlandığı bir modele yönelindiğini göstermektedir. Oysa ifade özgürlüğü, yalnızca toplum tarafından kabul gören veya zararsız bulunan düşünceler için değil; aynı zamanda rahatsız edici, sarsıcı ve hatta şoke edici fikirler için de güvence sağlamalıdır. Bu güvencenin zayıflaması, “kamusal tartışma” alanının daralmasına ve çoğulculuğun zarar görmesine yol açabilir.

Bu nedenle, cinsel yönelime ilişkin nefret söylemi bakımından daha dar, belirli ve öngörülebilir hukuki çerçevenin benimsenmesi gerekmektedir. Kanaatimizce bu çerçevede, yalnızca şiddeti teşvik eden ve somut bir tehlike doğuran ifadelerin cezalandırılabilir olduğu bir yaklaşım esas alınmalıdır. Başka bir ifadeyle, bir söylemin ancak doğrudan şiddete yönelmesi, bu şiddetin pek yakında gerçekleşecek olması ve gerçekleşme ihtimalinin yüksek bulunması hâlinde (açık ve mevcut tehlike) müdahale edilebilir nitelik taşıdığı kabul edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKI, İ. E. (2024). Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Açısından Adalete Erişim: Bağlayıcı Olmayan Uluslararası İnsan Hakları Metinleri Çerçevesinde Bir İnceleme. *Ankara Barosu Dergisi*, 82(2), 117-207.
- AKKAŞ, A. H. (2006). İfade Hürriyeti Bağlamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 89-106.
- ALACAKAPTAN, U. (2000). Fikir ve Düşünce Özgürlüğü ve Tehlike Suçları, Çağdaş Batı Hukukunda Bu Konudaki Düşünce ve Uygulamalar. *Hukuk Kurultayı*, 6-32.
- ALKIVIADOU, N., BELAVUSAU, U. (2021). Rien Que Des Mots: Counteracting Homophobic Speech in European and U.S. Law. *International Journal of Discrimination and the Law*, 374-400.
- ALTIPARMAK, K. (2007). Kutsal Değerler Üzerine Tezler ve İfade Özgürlüğü: Toplu Bir Cevap. içinde İfade özgürlüğü: İlkeler ve Türkiye (T. BORA, Editör). (73-115). İstanbul: İletişim Yayınları.
- APİŞ, Ö. (2017). Halkı Kin ve Düşmanlığa Alenen Tahrik veya Aşağılama Suçları (TCK m.216). Ankara: Adalet Yayınevi.
- ARTUK, M. E., GÖKÇEN, A., ALŞAHİN, M. E., ÇAKIR, K. (2017). Ceza Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Adalet Yayınevi.
- ATAK, H., KIRMAN, T. (2020). Homofobi: Kuramsal ve Görgül bir Değerlendirme. *Researcher: Social Science Studies*, 8(1), 86-104.
- AYDIN, Ö. D. (2004). Üç Demokraside Düşünce Özgürlüğü ve Ceza Hukuku I, Amerika Birleşik Devletleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BARAK, A. (2015). *Human Dignity: The Constitutional Value and the Constitutional Right*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BAZYLER, M. J. (2017). *Holocaust, Genocide, and the Law: A Quest for Justice in a Post-Holocaust World*. Oxford: Oxford University Press.
- BEKAR ERGÜNE, E. (2020). Tehlike Suçları Bağlamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik veya Aşağılama Suçları (TCK m 216). *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(3), 1675-1721.
- BENOÎT-ROHMER, F. (2008). *Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation, report on France, European Union Agency for Fundamental Right*.
- BIDNEY, D. (1959). The Philosophical Presuppositions of Cultural Relativism and Cultural Absolutism. Leo R. Ward (Ed.), *Ethics and the Social Sciences* (51-76). Indiana: University of Notre Dame Press.
- BLEICH, E. (2011). The Rise of Hate Speech and Hate Crime Laws in Liberal Democracies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(6), 917-934.

- BOLLEYER, N., SCHROEDER, P. (2025). Liberal-democratic self-defense through rights restrictions. *Journal of European Public Policy*, 1-25.
- BOSWELL, J. (1980). *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*. Chicago: University of Chicago Press.
- BOYARIN, D. (1997). *Unheroic Conduct: The Rise of Heterosexuality and the Invention of the Jewish Man*. California: University of California Press.
- BRUGGER, W. (2003). The Treatment of Hate Speech in German Constitutional Law. *German Law Journal*, 4(1), 1-44.
- BUTLER, J. (2001). *Gender Trouble, Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- DOW, D. (1998). The Moral Failure of the Clear and Present Danger Test. *William & Mary Bill of Rights Journal*, 6(3), 733-752.
- DWORKIN, R. (1981). Is There a Right to Pornography? *Oxford Journal of Legal Studies*, 1(2), 177-212.
- EISEN, J. (2017). Grounding Equality in Social Relations: Suspect Classification, Analogous Grounds and Relational Theory, *Queen's Law Journal*, 42(2), 41-98.
- ERDEM, F. H. (2003). TCK'nun 312. Maddesinin Koruduğu Hukuksal Değerin Kısa Bir Analizi: *Türkiye Devlet Düzeni v. Demokratik Kamu Düzeni*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(1), 37-62.
- ERSOY, U. (2020). Ceza Hukukunun Gri Alanı: Tehlike Suçları, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(41), 27-64.
- EUROPEAN COMMISSION AGAINST RACISM AND INTOLERANCE (2016). *ECRI report on Turkey (fifth monitoring cycle)*. Council of Europe.
- EUROPEAN COMMISSION AGAINST RACISM AND INTOLERANCE (2025). *ECRI Report on Türkiye (sixth monitoring cycle)*. Council of Europe.
- FINEMAN, M. A. (2008). The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition. *Yale Journal of Law and Feminism*, 20(1), 1-23.
- FOUCAULT, M. (1978). *The History of Sexuality, Volume 1: An Introduction*. (R. HURLEY, Translator). New York: Pantheon Books.
- FRASER, D., CAESTECKER, F. (2013). Jews or Germans? Nationality Legislation and the Restoration of liberal Democracy. *Law and History Review*, 31(2), 391-422.
- GAGNON, R. A. J. (2001). The Bible and homosexual practice. *Theology Matters*, 7(6), 1-17.
- GÖKÇEN, A. (2001). Halkı Kin ve Düşmanlığa Açıkça Tahrik Cürmü (TCK m. 312/2). *Liberal Düşünce Topluluğu*: Ankara.
- HARE, I., WEINSTEIN, J. (2009). General Introduction: Free Speech, Democracy and Suppression of Extreme Speech. in *Extreme Speech and Democracy*. Oxford University Press.
- HAREL, A. (2012). Hate speech and Comprehensive Forms of Life. in *The Content and Context of Hate Speech* (M. HERZ, P. MOLNAR, Edited by). New York: Cambridge University Press.

- HART, H. L. A. (2021). *Law, Liberty and Morality*. Stanford University Press.
- HEPPLE, B. A. (1969). The British Race Relations Act, 1965 and 1968. *University of Toronto Law Journal*, 19(2), 248-257.
- HEREK, G. M. (2004). Beyond Homophobia. *Sexuality Research & Social Policy*, 1(2), 6-24.
- HEYMAN, S. J. (1998). Righting The Balance: An Inquiry into the Foundations and Limits of Freedom of Expression. *Boston Law Review*, (78), 1277-1317.
- INTERNATIONAL COMMISSION OF JURISTS (2009). *Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law*. Geneva.
- JOHNSON, P. (2013). *Homosexuality and the European Court of Human Rights*. Routledge.
- KAEMPER, S., STELLBRINK, M. (2021). German Legislation Against Hate Speech and Antisemitism: What Applies Today and What Comes Next, *Justice*, (66), 33-41.
- KEANE, D. (2007). Attacking Hate Speech under Article 17 of the European Convention on Human Rights. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 25(4), 641-663.
- KISKA, R., COLEMAN, P. (2012). Freedom of Speech and Hate Speech. *International Journal for Religious Freedom*, 5(1), 1129-1142.
- KITSOU, S. (2025). From Silence to Empowerment: Rethinking the EU's Legal Response to Hate Speech. in *Standing Up for the Voiceless?* (D. DUEZ & C. RIZCALLAH, Editors), Brussels.
- KUBLBECK, E. (2014). *Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity*, European Union Agency for Fundamental Rights.
- KOCASAKAL, Ü. (2015). 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Nefret ve Ayrımcılık suçu. *Ceza Hukuku Dergisi*, 10(28), 7-40.
- LAWRENCE, C. R. (1987). The Id, the Ego and Equal Protection. *Stanford Law Review*, 39, 317-387.
- LEIGH, I. (2009). Homophobic Speech, Equality Denial, and Religious Expression. In Hare & Weinstein (Eds.), *Extreme Speech and Democracy*.
- LEOPOLD, P. (1977). Incitement to Hatred. *Public Law*, 389-405.
- MATSUDA, M. (1989). Public Response to Racist Speech: Considering the Victim's Story" *Michigan Law Review*, (87), 2320-2381.
- MAYRHOFER, M. (2025). The Concept of Vulnerability and its Relation to the Concepts of Inequality and Discrimination - a Review Article. *The International Journal of Human Rights*, 29(9), s. 1589-1618.
- METİN, U. C. (2024). *Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi'nin Uygulamasında Demokratik Toplumda Gereklik Ölçütü*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- MBONGO, P. (2009). Hate Speech in French Law. İçinde Hare & Weinstein (Ed.), *Extreme Speech and Democracy*.
- MCHANGAMA, J., ALKIVIADOU, N. (2021). Hate Speech and the European Court of Human Rights: Whatever Happened to the Right to Offend, Shock or Disturb?. *Human Rights Law Review*, 21, 1008-1042.

- MCGINNIS, L. (2020). Points of Progress: Norway Updates Hate Speech Laws. <https://www.csmonitor.com> (E.T. 02.02.2026).
- MOECKLI, D. (2014). Equality and non-Discrimination. in *International Human Rights Law*. (D. MOECKLI, S. SHAH, S. SIVAKUMARAN, Editors). Oxford: Oxford University Press, 148–164.
- ORTA, İ. M., CAMGÖZ, S. M. (2018). Türkiye’de Yapılan Homofobi Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *DTCF Dergisi*, 58(1), 410-440.
- ÖLÇEK, F. (2026). Dijitalleşme ve İfade Özgürlüğü: İfadeye Yeni Bir Sınır Mı?, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 30(2), 1095-1160.
- ÖLÇEK, F. (2026). İnsan Hakları Perspektifinden Nefret Söylemi: Temeli, Niteliği ve Sınırları. Ankara: Adalet Yayınevi.
- POST, R. C. (1995). *Domains: Democracy, Community, Management*. Harvard University Press.
- POPPER, K. (2013). *The Open Society and Its Enemies*. Princeton: Princeton University Press.
- SADURSKI, W. (1999). *İfade özgürlüğü ve Sınırları*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- SALİHPAŞAOĞLU, Y. (2020). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- SEDGWICK, E. K. (1990). *Epistemology of the Closet*. Berkeley: University of California Press.
- SCANLON, T. (1972). A Theory of Freedom of Expression. *Philosophy and Public Affairs*, 204-226.
- STEIN, E. (1986). History Against Free Speech. *Michigan Law Review*, 85(2), 277-324.
- SUK, J. C. (2012). Holocaust Denial and Free Speech. in *The Content and Context of Hate Speech* (M. HERZ, P. MOLNAR, Edited by). New York: Cambridge University Press.
- SUMNER, L. (2004). *The Hateful and the Obscene, Studies in the Limits of Free Toronto: Expression*. University of Toronto Press.
- SOTTIAUX, S. (2022). Conflicting Conceptions of Hate Speech in the ECtHR’s Case Law, *German Law Journal*, (22), 1193-1211.
- SOYASLAN, G. (2024). *Tahrik Suçları ve Açık ve Yakın Tehlike Standardı*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- ŞAHİN, E. (2013). *TCK 122 Nefret ve Ayrımcılık Maddesi*. Kaos GL Yayınları.
- ŞİRİN, T. (2018). Homofobinin Anayasal Üretimi. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 7(14), 513-561.
- ÖZBEK, V. Ö., DOĞAN, K., BACAKSIZ, P., TEPE, İ. (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ÖZGENÇ, İ. (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (14. b.)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ÖZSUNGUR, B. (2010). Cinsel Kimlik Gelişimi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 163-174.
- TACAR, P. (2013). AB’nin Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Çerçeve Kararı. *Ermeni Araştırmaları*, (44), 57-84.

- TÜRAY, A. (2016). Nefret Söylemi Bağlamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TOBLER, C. (2014). Equality and Non-Discrimination under the ECHR and EU Law. *ZaöRV*, (74), 521-561
- TOPTAŞ, E. (2022). AİHM Kararlarında Nefret Söylemi İkilemi. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(2), 973-1002.
- UYGUN, O. (2008). Nefret İfadesi ve İfade Özgürlüğü. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (1), 7-25.
- ÜNAL, O. G. (2023) Türk Ceza Hukukunda Tehlike Suçları. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- VAN DE VEN, P., BAILEY, M. (1996). Measuring Homophobic Reaction. *Archives of Sexual Behavior*, (25), 155-179.
- VOORHOOF, D. (2020). ECtHR: Lilliendahl v. Iceland. <https://backoffice.biblio.ugent.be> (E.T. 29.08.2025).
- VOORHOOF, D. (2023). ECtHR: Lenis v. Greece. <https://backoffice.biblio.ugent.be> (E.T. 02.09.2025).
- ZAFER, H. (2015). Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m. 1-75. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- WAITES, M. (2005). *The Age of Consent*. Palgrave Macmillan.
- WALDRON, J. (2010). Dignity and Defamation: The Visibility of Hate. *Harvard Law Review*, (123), 1586-1657.
- WEINBERG, George (1972). *Society and the Healthy Homosexual*. St. Martin's Press.
- WINTEMUTE, Robert (1997). *Sexual Orientation and Human Rights*. Oxford University Press.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Assemblée Nationale, Rapport, (<https://www.assemblee-nationale.fr/12/rapports/r0670.asp#:~:text=La%20loi%20n%C2%B0%2072,race%20ou%20une%20religion%20d%C3%A9termin%C3%A9e%20%C2%BB>), E.T. 01.02.2026.
- Birleşmiş Milletler, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093651bm_09.pdf, (E.T. 31.01.2026).
- Birleşmiş Milletler, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf, E.T. 31.01.2026.
- Bundesgesetzblatt, Teil I, 1960, (https://media.offenegesetze.de/bgb1/1960/bgb1_1960_33.pdf) (E.T.31.01.2026).
- CM/Rec16 of the Committee of Ministers to Member States on Combating Hate Speech, [https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680a67955%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\],%22anchor%22:\[%22_ftn2%22\]}](https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680a67955%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22],%22anchor%22:[%22_ftn2%22]}) E.T. 10.01.2026.
- Council of Europe, Hate Speech, (<https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/hate-speech>), (E.T. 11.01.2026).

- Council of Europe, Values, <https://www.coe.int/en/web/about-us/values>, (E.T. 20.01.2026).
- Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to Member States on Measures to Combating Discrimination on Grounds of Sexual Orientation or Gender Identity, [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805cf40a%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805cf40a%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}) (E.T. 02.02.2026).
- Council of Europe, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, (E.T. 01.02.2026).
- Council of Europe, Recommendation CM/Rec 16 of the “Committee of Ministers to Member States on Combating Hate Speech- Explanatory Memorandum, 2022, <https://edoc.coe.int/en/racism/11119-combating-hate-speech-recommendation-cmrec202216-and-explanatory-memorandum.html> (E.T. 02.02.2026).
- European Court of Human Rights, Guide on Article 17 of the European Convention on Human Rights, Prohibition of Abuse of Rights, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_17_eng, (E.T. 28.01.2026).
- European Court of Human Rights, Sexual Orientation Issues, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_sexual_orientation_eng (E.T. 06.05.2026).
- European Union, Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on Combating Certain Forms and Expressions of Racism and Xenophobia by Means of Criminal Law, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913>, (E.T. 03.02.2026).
- Government of Canada, Canada Penal Code, <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/section-319.html> (E.T. 26.01.2026).
- Government of Canada, Canada’s Action Plan on Combatting Hate, <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/combating-hate/action-plan.html>, (E.T. 26.01.2026).
- Government of Canada, An Act to amend the Criminal Code (hate propaganda), https://laws.justice.gc.ca/eng/AnnualStatutes/2004_14/page-1.html (E.T. 02.02.2026).
- Government Offices of Sweden, Kronological Overview of LGBT Persons Rights in Sweden, <https://www.government.se/articles/2018/07/chronological-overview-of-lgbt-persons-rights-in-sweden/> (E.T. 02.02.2026).
- Home Office Scottish Home Department, Report of the Committee Homosexual Offences and Prostitution, https://www.humandignitytrust.org/wp-content/uploads/resources/Wolfenden_Report_1957.pdf, (E.T. 27.01.2026).
- Kaos GL Derneği, LGBTİ+ Temel Kavramlar Atölye Kolaylaştırıcı Kılavuzu, 2021, <https://kaosgldernegi.org/images/library/kolaylas-tirici-kilavuz.pdf>, (E.T. 02.02.2026).
- Lov om straff, https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2, (E.T. 02.02.2026).

- Légifrance, Loi Gayssot, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000532990> (E.T. 01.02.2026).
- Report of the Committee Homosexual Offences and Prostitution, https://www.humandignitytrust.org/wp-content/uploads/resources/Wolfenden_Report_1957.pdf, (E.T. 27.01.2026).
- Stortinget, The Decriminalization of Homosexuality, <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/historical-highlights/the-decriminalization-of-homosexuality/>, (E.T. 02.02.2026).
- The Christian Institute, 2005/06 Votes on Incitement to Religious Hatred, <https://www.christian.org.uk/voteinfo/christian-freedoms-and-heritage/incitement2/>, (E.T. 25.01.2026).
- The National Archives, Public Order Act 1986, Section III, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64>, (E.T. 31.01.2026).
- The Swedish Criminal Code, https://legislationline.org/sites/default/files/documents/98/Sweden_CC.pdf, (E.T. 02.02.2026).
- The UN Refugee Agency, Special Considerations for Hate Speech, <https://www.unhcr.org/handbooks/informationintegrity/understanding-challenge/special-considerations-hate-speech#:~:text=The%20United%20Nations%20Strategy%20on%20Hate%20Speech%20directs%20that%20its,if%20it%20is%20deeply%20offensive>, (E.T. 02.02.2026).
- Türk Ceza Kanunu, (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>), (E.T. 02.02.2026).
- UK Parliament, 1965 Race Relations Act, <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/relationships/collections1/race-relations-act-1965/race-relations-act-1965/#:~:text=The%20Act%20banned%20racial%20discrimination,late%20on%208%20December%201965>, (E.T. 31.01.2025).
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, General Comment No:34 on Article 19: Freedom of Opinion and Expression, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no34-article-19-freedoms-opinion-and> (E.T. 02.02.2026).

KARARLAR

- ABD Federal Yüksek Mahkemesi, Brandenburg v. Ohio, 395 U.S. 444 (1969).
- AİHK, German Communist Party and Others v. Germany, 250/57, 20.07.1957.
- AİHM, Ayoub and Others v France, 77400/14, 8/10/2020.
- AİHK, Glimmerveen and Hagenbeek v.Hollanda, 8348/78, 8406/78, 11.10.1979.
- AİHM, Garaudy v Fransa, B.N:65831/01, K.T:24.06.2003.
- AİHM, Handyside v. The United Kingdom, 07.12.1976, 5493/72.
- AİHM, Lehideux and Isorni v. France, B.N:24662/94, K.T:23.09.1998.
- AİHM, Lenis v. Greece, 47833/20, 27.06.2023.

AİHM, Lingens v. Austria, 08.07.1986, 9815/82.

AİHM, Lillendahl v. Iceland, 29297/18, 12.05.2020.

AİHM, M'bala M'bala v. France, B.N: 25239/13, K.T:20.10.2015.

AİHM, Molnar v. Romania, 6637/06, 23/10/2012.

AİHM, Müller and Others v. Switzerland, 24.05.1988, 10737/84.

AİHM, Perinçek v. Switzerland, 17.12.2013, 27510/08.

AİHM, Rekvényi v. Hungary, B.N: 25390/94, K.T: 09.07.1998.

AİHM, Vejdeland v. Sweden, 1813/07, 09/02/2012.

AİHM, Šimunic v. Croatia, 20373/17, 22/01/2019.

AİHM, The Sunday Times v. The United Kingdom, (no. 1), 26.04.1979, 6538/74.

AİHM, Witzsch v. Germany, B.N:7485/03, K.T:13.12.2005.

Queen's Bench Divison, CO/3347/2002, 13.01.2004.

United Nations, Human Rights Committee, Fedotova v. Russian Federation, No: 1932/2010, K.T.
30.11.2012.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E.2004/8-130. K.2004/206, K.T:23.11.2004.